

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง การจัดการผลิตภัณฑ์ของโครงการ OTOP: กรณีศึกษาของกลุ่มทอผ้า
หมู่บ้านทอผ้าฝ้าย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

Product Management of OTOP Project: Case Study of a Weaving Group in
Tong Fai Village, Mae Chaem District, Chiang Mai

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2557

จำนวน 50,000 บาท

หัวหน้าโครงการ ชัยวัฒน์ ไบไม้

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

1 เมษายน 2560

การจัดการผลิตภัณฑ์ของโครงการ OTOP: กรณีศึกษาของกลุ่มทอผ้าหมู่บ้านทอฝ้าย
อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

Product Management of OTOP Project: Case Study of a Weaving Group

in Tong Fai Village, Mae Chaem District, Chiang Mai

ชัยวัฒน์ ไบไม

Chaiwat Baimai

สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้คือ การศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านทอฝ้าย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์ของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในด้านหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นศิลปะการถักทอแบบดั้งเดิมซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าสมควรแก่การอนุรักษ์ไว้ แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้ประกอบการส่วนใหญ่รวมถึงกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านทอฝ้ายต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของกลุ่มให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการในพื้นที่พบว่า ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการจัดการผลิตภัณฑ์ที่ควรแก้ไขคือ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัย และการวางผังการผลิตใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์การวางผังการผลิตของผลิตภัณฑ์ที่ขายดีได้แก่ กระเป๋าดูลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติพบว่า กลุ่มทอผ้าควรปรับเปลี่ยนการวางผังใหม่ โดยใช้หลักจัดเวลามากที่สุดเข้าก่อน เนื่องจากการวางผังด้วยวิธีนี้ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตสูงที่สุด

คำสำคัญ: 1) การจัดการผลิตภัณฑ์ 2) โครงการ OTOP 3) ผ้าทออำเภอแม่แจ่ม

Abstract

The main objective of this research is to study product management of a weaving group in Tong Fai Village, Mae Chaem District, Chiang Mai. Weaving is one of the most OTOP's well-known products in Chiang Mai, and the art of traditional weaving is valuable local wisdom that is worthwhile to be conserved. However, nowadays business environment is changing rapidly affecting most entrepreneurs including a weaving group in Tong Fai Village to adjust their business operations in line with the changing environment. Based on the in-depth interview with community leaders as well as local entrepreneurs, the results show that the focal problems related to production management are to adjust some products making them more modernized and to adjust the product layout to be more efficient. The analysis of production layout of a best-selling product, namely, natural dye handbags with traditional methods of weaving called Jok pattern shows that the weaving group should adjust the production layout using largest time rule since this technique is the most efficient approach.

Key words: 1) Product Management 2) OTOP Project 3) Mae Chaem's Weaving Products

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่อง การจัดการผลิตภัณฑ์ของโครงการ OTOP: กรณีศึกษาของกลุ่มทอผ้า
หมู่บ้านทอฝ้าย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการมาได้ด้วยดีโดยได้รับทุนอุดหนุนการทำ
วิจัยจากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2558 ผู้วิจัย
ขอขอบคุณสาขาการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่อนุเคราะห์เรื่อง
สถานที่และอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัยให้เสร็จสมบูรณ์ และขอขอบคุณหัวหน้าผู้นำชุมชน กลุ่ม
ผู้ประกอบการทอผ้าและชาวบ้านในชุมชนบ้านทอฝ้ายทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัย

เมษายน 2560

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง

สารบัญภาพ

บทคัดย่อ

Abstract

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของโครงการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

การจัดการผลิตภัณฑ์

การผลิตผ้าทอในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

กรอบแนวทางการดำเนินงานศึกษา

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการศึกษา

สถานที่ดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ศึกษา

วิธีการศึกษา

ระยะเวลาการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

บทที่ 4 ผลการศึกษา

ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์และประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มผลิตผ้าทอของ

ชุมชนบ้านท้อผาย

1

1

2

2

2

3

3

3

4

4

6

14

17

19

21

21

21

21

22

22

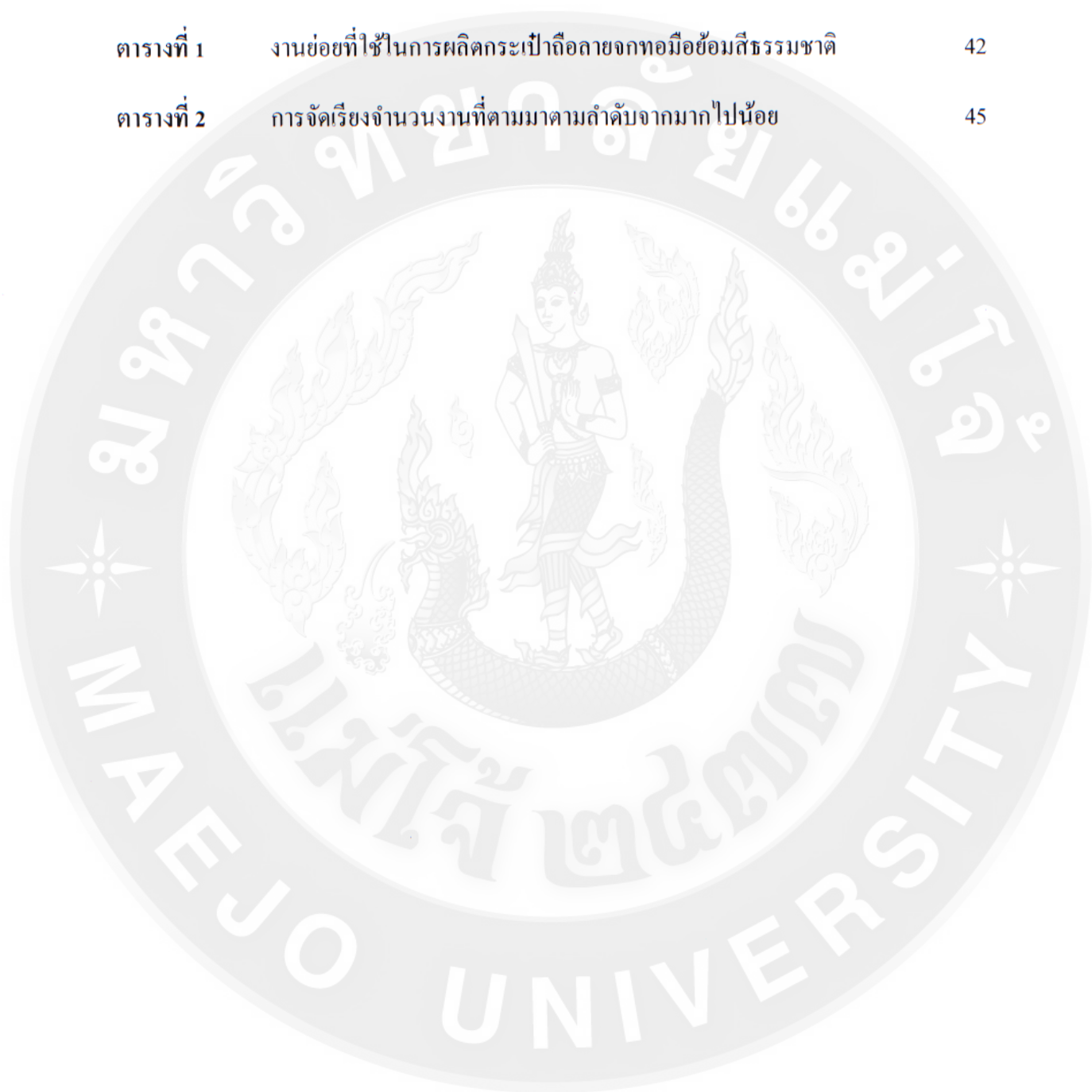
24

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กระบวนการผลิตผ้าทอ	26
การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก	34
การวิเคราะห์การดำเนินงานภายใน	37
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	47
สรุปผลการศึกษา	47
การอภิปรายผล	48
ข้อเสนอแนะ	50
บรรณานุกรม	51
ภาคผนวก	54

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	งานย่อยที่ใช้ในการผลิตกระเป๋าถือลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ
ตารางที่ 2	การจัดเรียงจำนวนงานที่ตามมาตามลำดับจากมากไปน้อย

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	องค์ประกอบหลักของทฤษฎีระบบ	10
ภาพที่ 2	ระบบย่อยของการจัดการผลิตภัณฑ์	13
ภาพที่ 3	ลายหงส์บี๊ ลายหงส์ปล่อย ลายหะกอนหน้อย ลายเจียงแสนหงส์ดำ	29
ภาพที่ 4	ลายกุดขอเบ็ด ลายชั้นสามเฒ ลายชั้นเสี้ยนดำ ลายชั้นแหวอ	30
ภาพที่ 5	ลายเจียงแสนหลวง ลายโกมหัวหมอน ลานโกมฮูปนก ลายหะกอนหลวง	31
ภาพที่ 6	ลายนกกุม ลายนกอนหนู ลายนาคกุม ลายหงส์ดำ	32
ภาพที่ 7	แผนภาพลำดับการผลิตกระเป๋าถือลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ	42
ภาพที่ 8	การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดเวลามากที่สุดก่อน)	44
ภาพที่ 9	การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดงานตามมามากที่สุดก่อน)	45

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product) หรือ OTOP เป็นโครงการที่รัฐบาลได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งประเด็นหลักที่สำคัญประการหนึ่งของแผนดังกล่าวคือการปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเกิดการจัดตั้งโครงการ OTOP ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในแต่ละตำบลรวมกลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือสินค้าประจำตำบลที่มีความโดดเด่นตามภูมิปัญญาของชาวบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP จึงเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านที่แสดงถึงรากฐาน วัฒนธรรม ประเพณีที่งดงามและวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้น ๆ รัฐบาลได้สนับสนุนชุมชนต่าง ๆ ให้พัฒนาสินค้า OTOP ของตนเองอย่างต่อเนื่องนับแต่ช่วงก่อตั้งโครงการมาจนถึงปัจจุบัน

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีสินค้าประจำท้องถิ่นที่หลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น โดยเฉพาะอำเภอแม่แจ่ม ซึ่งถือเป็นแหล่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือที่มีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ ร้านทอผ้าในอำเภอแม่แจ่มยังเป็นแหล่งผลิตผ้าทอให้กับร้านค้าใหญ่ ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงในเขตภาคเหนือตอนบนด้วย ผ้าทอที่ผลิตได้จากชุมชนในอำเภอแม่แจ่มเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าสมควรแก่การอนุรักษ์ เพราะเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และชาวบ้านยังคงรักษาวัฒนธรรมและกรรมวิธีการทอผ้าทอมือพื้นเมืองโบราณไว้ได้อย่างสมบูรณ์ตราบจนปัจจุบัน ศิลปะการทอผ้าของบ้านท้องผาย อำเภอแม่แจ่ม จึงถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งเพราะเป็นรากฐานของสังคม สะท้อนถึงวิถีการศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและการดำเนินชีวิตของผู้คนที่มีการสั่งสมสืบทอดมายาวนาน

ภูมิปัญญานั้นอยู่กับคนและเป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา แต่สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย หรือการแข่งขันในตลาดโลกมีความรุนแรงมากขึ้นจากการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้ผลิตสินค้าในชุมชนรวมทั้งผู้ผลิตผ้าทอต้องมีการเรียนรู้ พัฒนาและปรับเปลี่ยนแนวทางการผลิตของตนให้สอดคล้องกับการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย ภายใต้บริบททางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ถูกระแสทุนนิยมเข้าครอบงำในปัจจุบัน อาจทำให้ความรู้ทางวัฒนธรรมเหล่านี้สูญหายไปเพราะขาดการสืบทอดและพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงภัยอันตรายที่กำลังกลืนกลายเข้ามาต่อชุมชน หากไม่มีการปรับตัว รวมถึงเล็งเห็นโอกาสในการพัฒนาสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาดที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงเป็นที่มาของวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้ ซึ่งก็คือ การศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอของหมู่บ้านท่องเที่ยวเพื่อเก็บรวบรวมความรู้จากการศึกษาภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการศึกษาแนวทางการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้เหมาะสมกับยุคสมัยและพัฒนาแนวทางการผลิตให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์สูงสุดต่อท้องถิ่น นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่ได้จากงานวิจัยยังสามารถนำไปปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ชนิดอื่น ๆ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกของอุตสาหกรรมผ้าทอมือของกลุ่มทอผ้าบ้านท่องเที่ยว อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านท่องเที่ยว อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดวางผังงาน (Layout) ของการผลิตผ้าทอให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยนี้ได้กำหนดไว้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่
ดำเนินการศึกษากลุ่มอาชีพผ้าทอฝ้ายเน้นการย้อมสีธรรมชาติ ในเขตพื้นที่บ้านท่องเที่ยว อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา
ดำเนินการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก และศึกษารูปแบบการจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอฝ้ายเน้นการย้อมสีธรรมชาติของการกลุ่มชุมชนผู้ประกอบการทอผ้า
- 3) ขอบเขตด้านเวลา
ดำเนินการศึกษาในช่วงเวลา 1 ปี เริ่มในเดือน มกราคม 2558 ถึง มกราคม 2559

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1) กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ หัวหน้าชุมชนจำนวน 2 คน เจ้าของธุรกิจผู้ประกอบการทอผ้าจำนวน 5 คน และช่างทอผ้าที่มีประสบการณ์จำนวน 5 คน

2) ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ การสำรวจ สอบถาม และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น

2.2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เน้นไปที่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบการอธิบายผลเชิงพรรณนา เพื่อให้ได้แนวทางในการจัดการผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม OTOP และนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาดต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อได้ทราบโอกาสและอุปสรรคของอุตสาหกรรมทอผ้าของกลุ่มทอผ้าบ้านท้องฝาย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อได้ทราบความต้องการของผู้บริโภคต่อผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติในปัจจุบัน
- 3) เพื่อได้ทราบระบบการดำเนินการผลิตผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านท้องฝาย อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 4) เพื่อปรับปรุงการวางแผนการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.6 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

การจัดการผลิตภัณฑ์

หมายถึง การจัดการการดำเนินงานโดยรวมเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ (สินค้าและบริการ) ที่มีความคุณภาพ และตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

สินค้า OTOP

หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดสรรจากแต่ละตำบลตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมโดยตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ เพื่อกำหนดกรอบเป็นแนวทางในการดำเนินงานศึกษาวิจัย โดยมีประเด็นสรุปเป็นสาระสำคัญได้ ดังนี้

- 2.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก
- 2.2 การจัดการผลิตภัณฑ์
- 2.3 การผลิตผ้าทอในประเทศไทย
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการ OTOP
- 2.5 กรอบแนวทางการดำเนินงานศึกษา

2.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

สภาพแวดล้อมภายนอกของธุรกิจเป็นองค์ประกอบมหภาคของธุรกิจที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงาน ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญแต่ธุรกิจไม่สามารถดำเนินการควบคุมได้ อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจถือเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อช่วยทำให้มองเห็นภาพกว้างที่จะทำให้องค์กรสามารถมองเห็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นได้ทั้งโอกาสและอุปสรรคในการดำเนิน ธุรกิจ ภาพรวมในระดับกว้างนี้มีความสำคัญเพราะหากเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญและมี แนวโน้มจะเปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่องแล้ว จะส่งกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อธุรกิจที่ดำเนินการ อยู่ ในการวิเคราะห์ภาพกว้างหรือปัจจัยภายนอกใช้หลักการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางการเมืองและกฎหมาย และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ปัจจัย ทั้งหมดแล้วจะทำให้ทราบโอกาสและอุปสรรคของการดำเนินงาน (จินตนา บุญบงการ, 2557) ปัจจัยทั้งหมดที่วิเคราะห์มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social)

สภาพแวดล้อมทางสังคมเกี่ยวกับสิ่งที่องค์กรต้องเฝ้าติดตาม นั่นก็คือ พฤติกรรมของคนใน สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เช่น ลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร มีอะไรที่แตกต่าง จากชาติอื่นและความแตกต่างนั้นเกิดจากสาเหตุใด การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นเมื่อไร มีแนวโน้มที่ จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางไหน และจะส่งผลกระทบอะไรบ้างกับธุรกิจที่เราทำอยู่ ประเด็นที่ สำคัญของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางสังคมคือ ต้องสังเกตดูว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นจะ เป็นตัวที่จะกระทบกับผลิตภัณฑ์หรือบริการของธุรกิจที่องค์กรดำเนินอยู่หรือไม่

2.1.2 สภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรม (Culture)

การศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการทำธุรกิจ เนื่องจากวัฒนธรรมนั้นมีผลโดยตรงต่อกระบวนการคิดของคน และส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของแต่ละบุคคลด้วย การศึกษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมจะช่วยทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของผู้บริโภคได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น การที่จะประสบความสำเร็จทางด้านธุรกิจจึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ซึ่งก็คือความเข้าใจถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่กำลังศึกษา

2.1.3 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ (Economics)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อการประกอบธุรกิจเป็นอย่างมาก หากสภาพเศรษฐกิจดีก็จะเอื้ออำนวยต่อการประกอบธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามถ้าสภาพเศรษฐกิจมีแนวโน้มถดถอยหรือตกต่ำก็จะส่งผลเชิงลบต่อการดำเนินงาน และอาจมีผลให้การประกอบธุรกิจหยุดชะงัก ล้มเหลวหรืออาจจะต้องเลิกกิจการได้ ดังนั้น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจจึงถือเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินธุรกิจ เพราะจะส่งผลกระทบโดยตรงต่ออุปสงค์และอุปทานในตลาด และนำมาซึ่งความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจที่ดำเนินการอยู่ อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขทางเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและยากที่จะพยากรณ์

2.1.4 สภาพแวดล้อมทางการเมืองและกฎหมาย (Politics and Legal)

สภาพแวดล้อมทางการเมืองและกฎหมายเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาล กฎหรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่รัฐกำหนดออกมาและมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจหรือธุรกิจที่ดำเนินการอยู่ เช่น กฎหมายภาษีอากร พระราชบัญญัติค่าแรงขั้นต่ำ พระราชบัญญัติการโฆษณา พระราชบัญญัติโรงงานหรือพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น สภาพแวดล้อมทางการเมืองและกฎหมายจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินงานของธุรกิจ เช่น การเปลี่ยนแปลงกฎหมายภาษีอาจทำให้ต้นทุนสินค้าสูงขึ้น หรือการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลอาจเป็นผลดีต่อการส่งเสริมการลงทุนและการส่งออก ดังนั้น ธุรกิจจะต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวหรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและกฎหมายตลอดเวลา

2.1.5 สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี (Technology)

เทคโนโลยีในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วขึ้นมากจนเป็นความเสี่ยงที่รุนแรงที่สุดอย่างหนึ่งของการดำเนินธุรกิจในทุกอุตสาหกรรม สาเหตุส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาจากการที่เทคโนโลยีใหม่เข้ามาแทนที่เทคโนโลยีเดิมที่มีมาก่อน ผลการสำรวจพบว่าหลาย ๆ บริษัทต้องล้มหายตายจากหรือมีผลประกอบการตกต่ำลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (Porter, 1983)

เนื่องจากสภาพแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจในยุคปัจจุบันนั้นเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีความซับซ้อนมากขึ้น ความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลให้ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จ หรือล้มเหลวจากการดำเนินงานแตกต่างไปจากเดิม (นภวรรณ คณานฤกษ์, 2555) ดังนั้น นอกเหนือจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว องค์กรจำเป็นต้อง วิเคราะห์การดำเนินการภายใน โดยเฉพาะการจัดการผลิตภัณฑ์ของธุรกิจควบคู่กันไปด้วย เพื่อ ปรับปรุงกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ศจี ศิริไกร, 2559) หลักการ จัดการผลิตภัณฑ์สามารถนำมาช่วยในการวิเคราะห์การดำเนินการภายใน ได้ดังรายละเอียดที่จะ กล่าวต่อไป

2.2 การจัดการผลิตภัณฑ์

2.2.1 แนวคิดของการจัดการผลิตภัณฑ์

การจัดการผลิตภัณฑ์คือ การจัดการการดำเนินงานโดยรวมเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพ และตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยนิยาม "ผลิตภัณฑ์ หมายถึง สิ่งที่สามารถนำเสนอ ขายสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค" (Kotler, 2000; p. 394) จากนิยามดังกล่าว พบว่า ประเด็นหลักของผลิตภัณฑ์คือ การใช้หลักทางการตลาดเพื่อพัฒนาสินค้าให้สามารถ ตอบสนองความต้องการผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ความต้องการผู้บริโภค นั้นมิได้ถูกจำกัดเพียงแค่ความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่อาจรวมไปถึง ความพึงพอใจทางด้านจิตวิทยา เช่น ความเชื่อมั่น ภาพลักษณ์หรือความพึงพอใจทางด้านสังคม วิทยา หรือการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ผู้บริโภคได้รับหลังการบริโภคผลิตภัณฑ์นั้น ๆ (สุโขทัย ธรรมาธิราช, 2554) ผลิตภัณฑ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของส่วนประสมการตลาด ดังนั้น ในการ พิจารณาการจัดการผลิตภัณฑ์ในภาพรวมจึงควรศึกษาทฤษฎีส่วนประสมการตลาดควบคู่กันไปด้วย

ส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix) คือ องค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินการทาง การตลาด ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่กิจการสามารถควบคุมได้ ธุรกิจจะต้องสร้างส่วนประสมการตลาดที่ เหมาะสมในการวางกลยุทธ์ทางการตลาดซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) การกำหนดราคา (Price) การจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และ คณะ, 2541: หน้า 35-36) โดยอาจเรียกส่วนประสมทางการตลาดได้อีกอย่างหนึ่งว่า 4Ps ส่วนประกอบทั้ง 4 ตัวนี้ทุกตัวมีความเกี่ยวพันกัน และ P แต่ละตัวมีความสำคัญเท่าเทียมกันขึ้นอยู่กับผู้บริหารการตลาดแต่ละคนจะวางกลยุทธ์โดยเน้นน้ำหนักที่ P ใดมากกว่ากัน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทั้ง 4 ประการต้องใช้ร่วมกันเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดเป้าหมายเพื่อทำให้เกิด

ความพึงพอใจต่อผู้บริโภค (พรพิมล กาบบัว, 2558) ปัจจัยแต่ละตัวมีลักษณะที่สามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังต่อไปนี้

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งที่ผู้ขายเสนอขายต่อตลาดเพื่อให้ผู้บริโภคสนใจอยากได้เป็นเจ้าของและซื้อมาอุปโภคบริโภคเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการ คำว่าผลิตภัณฑ์มิได้มีความหมายเพียงแค่วัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น การบริการ ประสิทธิภาพและความคิด เนื่องจากผลิตภัณฑ์มีความหมายกล่าวรวมไปถึงสิ่งที่มีคุณค่าเสนอขายหรือผลประโยชน์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค การจัดการผลิตภัณฑ์จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ (Product Component) ซึ่งมีลักษณะสำคัญแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1.1 ผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) หมายถึง ประโยชน์หลักของผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อต้องการ โดยตรงจากการซื้อผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น ๆ เช่น ผลประโยชน์หลักของรถยนต์คือ การใช้เพื่อเป็นยานพาหนะ

1.2 ผลิตภัณฑ์ทั่วไป (Generic Product) หมายถึง รูปแบบหรือลักษณะทั่วไปที่ประกอบขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ตัวถังและล้อของรถยนต์

1.3 ผลิตภัณฑ์คาดหวัง (Expected Product) หมายถึง ผลประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อคาดหวังว่าต้องมีมาควบคู่กับตัวผลิตภัณฑ์นั้น เช่น เครื่องปรับอากาศรถยนต์

1.4 ผลิตภัณฑ์ควบ (Augmented Product) หมายถึง ผลประโยชน์หรือบริการอื่น ๆ ที่ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อได้รับการซื้อสินค้านั้น โดยที่ผู้ขายมีความมุ่งหมายต้องการให้ผลิตภัณฑ์มีความสมบูรณ์หรือเด่นกว่าคู่แข่ง เช่น บริการหลังการขายที่ดีกว่า

1.5 ผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพในอนาคต (Potential Product) หมายถึง ผลประโยชน์หรือบริการอื่น ๆ ที่เป็นไปได้ ซึ่งผู้ขายคิดพัฒนาขึ้นเพื่อเสนอให้ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อในอนาคต นอกเหนือจากผลิตภัณฑ์ควบที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อสร้างความพอใจมากยิ่งขึ้น เช่น อุปกรณ์ตกแต่งเพิ่มเติมต่าง ๆ

นอกจากสิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผลิตภัณฑ์ยังเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นที่สำคัญ ดังนี้

ตราสินค้าและการหีบห่อ (Branding) ตราสินค้ามีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากผู้บริโภคจะไม่ทราบความแตกต่างของสินค้าเลยถ้าไม่มีตราสินค้า ยิ่งไปกว่านั้น ตราสินค้าเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมผลิตภัณฑ์ให้ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และยังเป็นตัวสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นในตัวสินค้าอีกด้วย

การบรรจุหีบห่อ (Packaging) การพิจารณาการบรรจุหีบห่อเริ่มจากขั้นตอนการออกแบบจนถึงการผลิตออกมาเป็นบรรจุภัณฑ์ที่ใช้เก็บสินค้า การตลาดยุคใหม่ถือว่า การออกแบบบรรจุ

ภัณฑ์ที่คั้นเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพที่ช่วยทำให้สินค้ามีมูลค่ามากยิ่งขึ้น (พิบูล ทิปะปาล, 2543)

ฉลากสินค้า (Labeling) ฉลากสินค้านับว่าเป็นส่วนหนึ่งของบรรจุภัณฑ์ที่สามารถทำหน้าที่ได้หลายหน้าที่ เช่น สามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นสินค้าอะไร ใ้แบ่งเกรดของสินค้า ใ้อธิบายสินค้า และช่วยส่งเสริมการขายสินค้า

2. ราคา (Price) หมายถึง จำนวนเงินหรือสิ่งอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นที่ต้องจ่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์นั้น หรืออาจหมายถึงคุณค่าผลิตภัณฑ์ในรูปตัวเงิน ราคาเป็นต้นทุนของผู้บริโภคสินค้าที่ต้องจ่าย โดยผู้บริโภคจะเปรียบเทียบระหว่างคุณค่าของผลิตภัณฑ์กับราคาของผลิตภัณฑ์ ถ้าคุณค่าสูงกว่าราคาผู้บริโภคก็จะตัดสินใจซื้อ ดังนั้น การกำหนดกลยุทธ์ด้านราคาจึงต้องคำนึงถึงต้นทุนของสินค้าและคุณค่าที่ผู้บริโภคจะได้ควบคู่ประกอบกันไปด้วย

3. การจัดจำหน่าย (Place หรือ Distribution) หมายถึง โครงสร้างของช่องทางในการนำส่งสินค้าให้ถึงมือผู้บริโภค ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์และบริการจากองค์กร ไปยังตลาดเป้าหมาย สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาในเรื่องการจัดจำหน่ายคือ ช่องทางการจัดจำหน่ายและการกระจายตัวสินค้า

3.1 ช่องทางการจัดจำหน่าย (Channel of Distribution หรือ Marketing Channel) หมายถึง กลุ่มของบุคคลหรือธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์จากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค ช่องทางการจัดจำหน่ายประกอบด้วยผู้ผลิต คนกลาง ผู้บริโภค ซึ่งอาจจะใช้ช่องทางตรงจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค หรือช่องทางอ้อมจากผู้ผลิตผ่านคนกลางไปยังผู้บริโภค

3.2 การกระจายตัวสินค้าหรือการสนับสนุนการกระจายตัวสินค้าสู่ตลาด (Physical Distribution หรือ Market Logistics) หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การปฏิบัติการตามแผน และสามารถควบคุมการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบ ปัจจัยการผลิตหรือสินค้าสำเร็จรูปจากจุดเริ่มต้นไปยังจุดสุดท้าย การกระจายตัวสินค้าจึงเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์จากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคผ่านกระบวนการที่สำคัญคือ การขนส่ง การเก็บรักษาสินค้าและการบริหารสินค้าคงคลัง

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นเครื่องมือการสื่อสารเพื่อกระตุ้นพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค การติดต่อสื่อสารอาจใช้พนักงานขายทำการส่งเสริมการตลาดโดยตรง หรืออาจใช้การติดต่อสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ องค์กรอาจเลือกใช้เครื่องมือส่งเสริมการตลาดหลายตัวร่วมกันเพื่อส่งเสริมการขาย เครื่องมือการส่งเสริมการตลาดที่สำคัญมีดังนี้

4.1 การโฆษณา (Advertising) เป็นกิจกรรมในการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับองค์กรหรือเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ

4.2 การขายโดยใช้พนักงานขาย (Personal Selling) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล เพื่อพยายามจูงใจผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายให้ซื้อผลิตภัณฑ์หรือบริการ

4.3 การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion) เป็นสิ่งจูงใจที่มีคุณค่าพิเศษที่สามารถกระตุ้นความสนใจให้เกิดการขายได้

4.4 การประชาสัมพันธ์ (Public Relations) หมายถึง ความพยายามที่จะสื่อสารโดยมีการวางแผน เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์หรือองค์กร

4.5 การตลาดทางตรง (Direct Marketing) หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่นักการตลาดใช้เพื่อที่จะ ส่งเสริมผลิตภัณฑ์โดยตรงต่อผู้ซื้อ ผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อสื่อสารโดยตรงกับลูกค้า

2.2.2 ทฤษฎีระบบ

ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) แนวคิดที่สำคัญที่เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์การดำเนินงาน และสามารถนำมาช่วยในการจัดการผลิตภัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพคือ ทฤษฎีระบบ (ช่อม พลอยมีคำ, 2523) ทฤษฎีระบบมีต้นกำเนิดมาจากนักทฤษฎีองค์กรและนักชีววิทยาคือ Bertalanffy (1950) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีมายาวนานและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ทฤษฎีระบบเป็นแนวคิดหนึ่งที่เหมาะสมในการนำมาวิเคราะห์การดำเนินงาน และสามารถนำมาช่วยในการจัดการผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพได้ เพราะเป็นการมองภาพของการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างองค์รวมและเป็นระบบ โดยทฤษฎีได้กล่าวว่า ระบบการดำเนินงานของสิ่งใด ๆ จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ ป้อนเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) (สุมน มาลาสิทธิ์, 2548) โดยองค์ประกอบในแต่ละส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์และผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ระบบจะมีองค์ประกอบหรือสิ่งต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานให้มีความสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ตั้งไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ป้อนเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่เป็นส่วนร่วมเริ่มต้นใส่เข้าไปในระบบ เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

2) กระบวนการ (Process) หมายถึง กระบวนการในการทำงานหรือการผลิตเพื่อแปลงสภาพจากป้อนเข้าให้เป็นผลผลิตที่ต้องการ

3) ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลที่ได้จากกระบวนการในการแปลงสภาพ ผลผลิตแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สินค้า (Goods) และบริการ (Service)

เมื่อสิ้นสุดกระบวนการ ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) จะย้อนจากผลผลิตกลับไปยังป้อนเข้าอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบว่ากิจกรรมทั้งหมดที่ดำเนินการมานั้นบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงไร และเป็นตัวช่วยปรับปรุงการดำเนินงานโดยรวมให้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง

4) ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลที่ได้ของกระบวนการผลิตในการควบคุมการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยข้อมูลป้อนกลับจะทำการประเมินผลที่ได้ เช่น ปริมาณ คุณภาพของสินค้าที่ผลิตได้ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ ถ้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ก็จะไปปรับปรุงปัจจัยนำเข้าหรือกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ

ปัจจัยทั้ง 3 ประการแรกนั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันตามลำดับก่อนหลัง โดยเริ่มจากปัจจัยป้อนเข้า กระบวนการไปยังผลผลิต ในขณะที่การดำเนินงานได้ผลผลิตออกมา ข้อมูลป้อนกลับจะช่วยให้สามารถตรวจสอบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการมานั้นบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงไร และเป็นตัวช่วยให้การดำเนินงานสามารถปรับปรุงปัจจัยป้อนเข้าเพื่อพัฒนากระบวนการในลำดับต่อไป ระบบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบแสดงได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ประกอบหลักของทฤษฎีระบบ

นอกจากนี้ในระบบหนึ่งอาจประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่เกิดขึ้นในระบบและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องต่อกันไปยังส่วนอื่น ๆ (สุริ ขวัญเงิน, 2549) ดังนั้น หัวใจของทฤษฎีระบบจึงไม่ได้อยู่ที่การวิเคราะห์เฉพาะส่วน แต่จะเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมดโดยรวมที่มีความสัมพันธ์ต่อกันด้วย ระบบจะมีลักษณะที่เป็นกระบวนการทำงานอย่างเป็นแบบแผนชัดเจนมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด จากแผนภาพที่ 1 สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบในแต่ละส่วนของระบบได้ ดังนี้

องค์ประกอบของปัจจัยป้อนเข้า

มุมมองเกี่ยวกับปัจจัยป้อนเข้านี้มีหลายมิติขึ้นอยู่กับภูมิหลังของนักวิชาการแต่ละท่าน อย่างไรก็ตาม มุมมองหลัก ๆ ของปัจจัยป้อนเข้าสามารถแบ่งได้เป็น 2 มิติ ตามแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์และแนวคิดด้านการจัดการ ดังนี้

ตามแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ปัจจัยป้อนเข้านั้น หมายถึง ปัจจัยการผลิต (Factors of Production) ในการผลิตจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยการผลิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ที่ดินรวมถึงสภาพธรรมชาติที่อยู่ใต้ดิน บนดินและเหนือดิน
2. แรงงาน หมายถึง การทำงานทุกชนิดที่ก่อให้เกิดสินค้าและบริการ แรงงานนี้รวมถึงแรงงานด้านการใช้กำลังกายและกำลังความคิดของมนุษย์ อันก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย
3. ทุน หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการผลิต
4. ผู้ประกอบการ ได้แก่ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานโดยตรง ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มในนโยบายต่าง ๆ หรือเปลี่ยนแปลงนโยบายในส่วนสำคัญจะทำให้การผลิตดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนแนวคิดทางด้านการจัดการ ปัจจัยป้อนเข้า หมายถึง ทรัพยากรเพื่อการจัดการ (Management Resources) โดยทรัพยากรเพื่อการจัดการทั้งหมดต้องนำมารวมกัน เพื่ออำนวยความสะดวกบรรลุมิติวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการจัดการมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. คนหรือบุคคล (Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ
 2. เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงาน การบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมายหากขาดงบประมาณ
 3. ทรัพยากรหรือวัสดุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้เป็นทรัพยากรในการบริหาร หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็ย่อมจะเป็นอุปสรรคหรือก่อให้เกิดปัญหาได้
 4. การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง กล่าวคือ เป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญในการประมวล ผลักดันและกำกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง 3 ประการให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพ จนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ
- นอกจากนี้จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แนวคิดของปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบในระบบย่อยของการบริหารจัดการยังมีวิวัฒนาการที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากช่วงแรกที่อาศัยหลัก 4 M's (ธงชัย สันติวงษ์, 2545) ซึ่งประกอบด้วยคน (Man), เงิน (Money), วัสดุ (Material), และวิธีการ/การจัดการ (Method/Management) ต่อมาพัฒนาการขององค์ความรู้ด้านการจัดการก้าวหน้าไป ประกอบกับอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการที่เติบโตและพัฒนาขึ้นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ปัจจัยเพียง 4 ประการเริ่มไม่เพียงพอที่จะบรรลุเป้าหมาย ภายหลังจึงได้มีการเพิ่มปัจจัยป้อนเข้าอีก 2

ตัวได้แก่ เครื่องจักรกล (Machine) และการตลาด (Market) กลายเป็นตัวแบบ 6 M's (ศิริวรรณ เจริญรัตน์ และคณะ, 2545) นอกจากนี้ในช่วงของการพัฒนาแนวคิดในระบายนี้นั้ได้มีการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญหรือคุณค่าของจิตใจของผู้ปฏิบัติงาน โดยให้ความสำคัญกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของคณงานเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีการเพิ่มปัจจัยเรื่องขวัญและกำลังใจ (Morale) เข้าไปเป็น 7 M's ในเวลาต่อมา (ชนวรรณ ศรีสุวรรณ, 2539) ปัจจุบันโลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ระบบการสื่อสารไร้พรมแดนที่ติดต่อเชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่ายครอบคลุมทั่วโลกทำให้การติดต่อสื่อสารมีความรวดเร็วขึ้น องค์กรที่ไม่มีข้อมูลย่อมเสียเปรียบในเชิงธุรกิจ แนวคิดในระบยหลังจึงได้เพิ่มปัจจัยเรื่องข้อมูลข่าวสาร (Message) เข้าไปในระบบย่อยของปัจจัยป้อนเข้าของกระบวนการผลิตรวมเป็น 8 M's ในระบยหลัง (รุ่งรัมย์ บุญดาว, 2559) ซึ่งปัจจัยที่องค์กรประกอบในการจัดการจะเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุดครบเท่าที่ระบบอุตสาหกรรมการผลิต การจัดจำหน่ายและการบริการยังคงพัฒนาและก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง

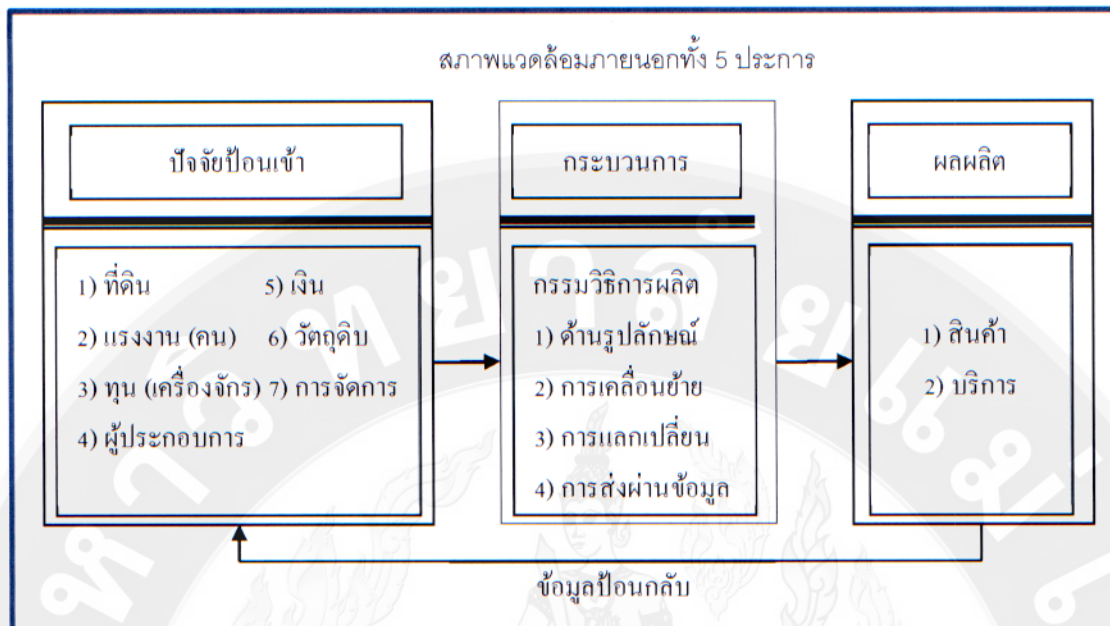
องค์ประกอบของกระบวนการ

องค์ประกอบของกระบวนการหรือกระบวนการแปลงสภาพเป็นขั้นตอนที่ทำให้ปัจจัยนำเข้าที่ผ่านเข้ามา มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การแปลงสภาพด้านรูปลักษณะ (Physical Transformation) โดยการผ่านกระบวนการผลิตในโรงงาน การเคลื่อนย้ายสินค้าไปยังสถานที่ต่าง ๆ (Location) โดยการขนส่งหรือการเก็บเข้าคลังสินค้า (Inventory) การแปลงสภาพด้วยการแลกเปลี่ยน (Exchange) โดยการค้าปลีกและการค้าส่ง (Retail and Wholesale) หรือการแปลงสภาพด้วยการส่งผ่านข้อมูล (Information Transformation) หรือโดยการติดต่อสื่อสาร (Drucker, 1993)

องค์ประกอบของผลผลิต

ผลผลิตที่ได้จากกระบวนการจะแตกต่างกันไปตามลักษณะการดำเนินธุรกิจในแต่ละอุตสาหกรรม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ การผลิตสินค้า (Products) หรือการให้บริการ (Services) โดยประเด็นหลักของการจัดการผลิตภัณฑ์ยุคใหม่นั้น ผู้ผลิตควรให้ความสำคัญกับทั้งตัวสินค้าและการให้บริการ โดยส่วนของตัวสินค้าจะเน้นไปในเรื่องของการควบคุมคุณภาพของผลผลิต กล่าวคือการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผลิติดอกมาดีเป็นไปตามแบบ มีความประณีตเรียบร้อย สวยงาม นำไปใช้งานได้ดี สะดวกเหมาะสมกับราคา และในส่วนของการให้บริการเป็นการเน้นไปที่การมีจิตใจต่อการบริการลูกค้า (Parasuramann et al., 1988)

จากการวิเคราะห์ระบบการดำเนินงานดังที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นพบว่า การจัดการผลิตภัณฑ์จะประกอบไปด้วยระบบหลัก (ปัจจัยป้อนเข้า กระบวนการ ผลิต) และองค์ประกอบย่อยของแต่ละปัจจัยซึ่งสามารถแยกแยะเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ต้องพิจารณาได้ ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ระบบและองค์ประกอบของการจัดการผลิตภัณฑ์

2.2.2 การวางแผนการผลิต

การวางแผนการผลิตเป็นกระบวนการจัดสถานที่ปฏิบัติงานและเครื่องจักรต่าง ๆ เพื่อให้ปัจจัยป้อนเข้าผ่านกระบวนการผลิตตามลำดับอย่างสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การวางแผนที่ดีจะช่วยให้ระยะการเคลื่อนที่ของชิ้นงานในกระบวนการผลิตสั้นลง การควบคุมงานเป็นไปได้ง่าย และลดการเคลื่อนไหวที่ไม่จำเป็นด้วย การวางแผนแบ่งได้หลายชนิด เช่น การวางแผนตามชนิดผลิตภัณฑ์ (Product Layout) การวางแผนตามกระบวนการผลิต (Process Layout) หรือการวางแผนแบบอยู่กับที่ (Fixed Location Layout) การตัดสินใจเลือกการวางแผนจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการผลิตสินค้าแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม กระบวนการการผลิตผ้าทอเป็นการผลิตสินค้าที่มีขั้นตอนการผลิตที่ต่อเนื่องตามการไหลของงาน (Flow Line) การผลิตที่มีลักษณะแบบต่อเนื่องและมีขั้นตอนการผลิตที่แน่นอน ซึ่งลักษณะการผลิตดังกล่าวเหมาะสมกับการนำหลักการวางแผนตามผลิตภัณฑ์มาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (สุมน มาลาสิทธิ์, 2548; วิมลน เหล่าศิริถาวร, 2552; ชุมพล ศฤงคารศิริ, 2545)

การวางแผนตามชนิดผลิตภัณฑ์จะมีวิธีการคำนวณโดยใช้เทคนิคของการจัดการผลิตให้สมดุล (Line Balancing) เข้ามาช่วยในการวางแผน หลักการคือ ในทางปฏิบัติอัตราการทำงานของแต่ละงานย่อยโดยใช้เวลาต่างกันซึ่งอาจส่งผลให้ความเร็วในการปฏิบัติงานต่างกัน หากสถานีทำงานหนึ่งเกิดความล่าช้าก็จะส่งผลให้สถานีถัดไปเกิดความล่าช้าต่อเนื่องกันไปด้วย การแก้ไขปัญห

ดังกล่าวสามารถทำได้โดยการปรับการผลิตให้เกิดความสมดุล เพื่อลดเวลาสูญเสียของแต่ละสถานีทำงาน (Work Station) ให้ทุกสถานีทำงานด้วยเวลาที่ใกล้เคียงกัน การจัดการผลิตให้สมดุลทำได้โดยการพิจารณางานย่อย (Work Elements) ว่าสามารถนำมารวมกันได้หรือไม่ โดยการรวมกลุ่มงานย่อยต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นสถานีงาน ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น จัดกลุ่มงานที่ใช้เวลามากที่สุดก่อน จัดกลุ่มงานที่มีงานตามมามากที่สุดก่อน (สายการผลิตยาวสุดก่อน) หรือจัดกลุ่มตามน้ำหนักงาน โดยการจัดกลุ่มงานที่เหมาะสมจะต้องคำนวณหาค่าต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. รอบเวลาการผลิต (Cycle Time) หมายถึง ระยะเวลาที่นานที่สุดที่สถานีงานแต่ละสถานีต้องทำงานย่อยให้เสร็จเพื่อส่งต่อไปยังสถานีถัดไป โดยที่

$$\text{รอบเวลาการผลิต} = \frac{\text{เวลาที่ใช้ในการผลิตต่อวัน}}{\text{ปริมาณชิ้นงานที่ต้องการต่อวัน}}$$

2. จำนวนสถานีทำงาน หมายถึง สถานีทั้งหมดที่มีในสายการผลิตหลังจากปรับการผลิตให้เกิดความสมดุลแล้ว โดยที่

$$\text{จำนวนสถานีทำงาน} = \frac{\text{เวลารวมที่ใช้ในการผลิต}}{\text{รอบเวลาการผลิต}}$$

3. ประสิทธิภาพการผลิต หมายถึง ประสิทธิภาพของสายการผลิตหลังจากปรับการผลิตให้เกิดความสมดุลแล้ว โดยที่

$$\text{ประสิทธิภาพการผลิต} = \frac{\text{ผลรวมของเวลาที่ใช้ไปในแต่ละสถานี}}{\text{จำนวนสถานีทำงาน} \times \text{รอบเวลาการผลิต}}$$

2.3 การผลิตผ้าทอในประเทศไทย

ผ้าทอเป็นศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานหลายชั่วอายุคน ด้วยเหตุนี้ ผ้าทอจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ของคนในแต่ละชุมชนที่แสดงถึงเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละแห่ง การทอผ้าเริ่มจากการสานในยุครวมมนุษย์รู้จักนำเอาต้นพืชที่อ่อนและมีความยาว เช่น หวาย กก หญ้า มาสานกันเป็นวัตถุที่ใช้ใส่ของตั้งแต่สมัยหิน มีการประดิษฐ์เป็นเส้นและตะกร้า ต่อมามนุษย์มีการคิดค้นดัดแปลงวัสดุที่ใช้ทอมาเป็นพืชที่มี

เส้นใย เช่น ฝ้าย รู้จักการทออย่างง่ายโดยใช้ฝ้ายเส้นยืนผูกกับกึ่งไม้ แล้วสอดด้ายพุ่งเข้าไปเวลาทอ (นุสรา เติงเกตุและคณะ, 2550) หลักของการทอโดยทั่วไปคือ การทำให้เส้นด้ายสองพวกขัดกัน โดยทั้งสองพวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายพวกหนึ่งเรียกว่าด้ายยืนและอีกพวกหนึ่งเรียกว่าด้ายพุ่ง ลักษณะของการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืนอาจขัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่า “ลายขัด” หรืออาจกำหนดให้เป็นลายอื่น ๆ ก็ได้ (ยุพินศรี สายทอง, 2528) การทอสามารถทำได้หลายวิธี เช่น 1) การทอมือ โดยใช้มือจับทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง ขัดแบบลายขัดให้เกิดสี่ด้านรูปแบบที่แปลกออกไป 2) การทอโดยใช้เครื่องทออย่างง่าย โดยอาจเป็นเครื่องทอที่ทำด้วยแผ่นกระดาดแข็ง แผ่นไม้อัดหรือกรอบไม้สี่เหลี่ยม ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้เรียกว่า “หลูก” (Looms) 3) การทอโดยใช้เครื่องทอสองตะกอลหรือสี่ตะกอล โดยเครื่องทอจะมีความละเอียดซับซ้อนกว่า อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทอผ้าจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าโดยใช้เครื่องจักรที่ทันสมัย การทอด้วยเครื่องจักรก็ไม่สามารถทดแทนผ้าทอที่ทำด้วยมือได้ทั้งหมด ทั้งในเรื่องของคุณสมบัติและลักษณะพิเศษบางประการ นอกจากนี้ การทอมือสามารถทำได้ในเงื่อนไขที่ใช้ทุนไม่มาก ทุกคนจึงสามารถทำได้หากมีความตั้งใจ แต่เดิมชาวบ้านมักใช้ผ้าทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาผ้าทอได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องใช้หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น พวงกุญแจ กระเป๋าถือ ยาม ปลอกหมอนหรือผ้าห่ม การทอผ้าของชาวบ้านในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ผ้าทอของไทยแบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ

2.3.1 แบ่งตามวัสดุที่ใช้

ส่วนใหญ่ผ้าทอทำจากฝ้ายและไหม สำหรับในประเทศไทยผ้าทอมักใช้ฝ้าย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่สามารถปลูกฝ้ายได้จึงมีการปั่นทอทำเป็นเครื่องนุ่งห่มและเสื้อผ้ามาแต่โบราณ เสื้อผ้าที่ทำจากผ้าฝ้ายเหมาะกับการสวมใส่ในประเทศเมืองร้อน เช่น ประเทศไทย เพราะเส้นใยของฝ้ายดูดความชื้นได้ง่าย เมื่อฝ้ายดูดความชื้นแล้วจะระเหยกลายเป็นไอน้ำ ผู้สวมใส่จึงรู้สึกเย็นสบาย ส่วนผ้าไหมทำจากเส้นใยไหมที่นิยมนุ่งเลี้ยงกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือและภาคกลาง จุดเด่นของผ้าไหมคือ มีความสวยงาม ลื่น มั่นและยืดหยุ่นได้ดี

2.3.2 แบ่งตามกรรมวิธีการทอ

กรรมวิธีการทอผ้า หมายถึง การชักทอใยผ้าให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าในรูปแบบต่าง ๆ การทอผ้ามีกรรมวิธีการผลิตที่ประณีตละเอียดอ่อน ซึ่งกรรมวิธีการผลิตที่แตกต่างทำให้เกิดลวดลายที่ต่างกัน กรรมวิธีการทอแบ่งเป็น 3 ประเภทหลัก ๆ (วิไลวรรณ จุฑาวิภาต, 2555) ดังนี้

2.3.2.1 การย้อมสีเพื่อให้เกิดลวดลาย โดยการย้อมสีเส้นใยผ้าแล้วจึงทำการทอเพื่อเกิดลวดลายที่ต้องการ ผ้าทอประเภทนี้ ได้แก่

ผ้ามัดหมี่ เป็นเทคนิคการมัดเส้นพุ่งหรือเส้นยืนให้เป็นลวดลายด้วยเชือกกล้วยหรือเชือกฟางก่อนนำไปย้อมสี แล้วกรอด้วยให้เรียงตามลวดลาย ร้อยใส่เชือกแล้วจึงนำมาทอ

ผ้าลายน้ำไหล เป็นเทคนิคการทอแบบลายขั้ธรรมดา แต่ใช้ด้ายหลากสีพุ่งเกาะ
 เกียวกันเป็นช่วง ๆ ให้เกิดจังหวะของลายน้ำไหล

การทอผ้าด้วยกรรมวิธีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ต้องใช้เวลาและความประณีต เพราะต้องจัดเรียง
 เส้นใยผ้าให้สม่ำเสมอคงที่ และกรรมวิธีต้องเรียงลำดับก่อนหลังเพื่อให้เกิดลวดลายสวยงาม

2.3.2.2 การนำไหม 2 เส้นมาตีเกลียวเป็นเส้นเดียวกัน ผ้าทอประเภทนี้ ได้แก่ ผ้าว่า
 ผ้าหางกระรอก ผ้าชั้นมัดหมย (ผ้าชั้นไหมควบ)

2.2.2.3 การเพิ่มเส้นพุ่งพิเศษเพื่อให้เกิดลวดลาย ผ้าทอประเภทนี้ ได้แก่
 ผ้าขิด เป็นการทอด้วยกรรมวิธีใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ่อนเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอด
 เส้นพุ่งไปตามแนวเส้นยืนที่ถูกจัดซ่อนขึ้น ซึ่งจังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งจะทำให้เกิดลวดลาย
 รูปแบบต่าง ๆ

ผ้าแพรวา เป็นผ้าทอมือด้วยกรรมวิธีผสมกันระหว่างลายขิดกับลายจก มีหลาย ๆ
 ลายในผืนเดียวกัน

ผ้ายกดอก มีกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอแยกด้ายเส้นยืน แต่
 ไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือพุ่งพิเศษเข้าไปในผืนผ้า

ผ้าจก เป็นการทอและปักไปพร้อม ๆ กัน ด้วยการเพิ่มเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็น
 ช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้ ขนหม่นหรือนิ้วมือยกด้ายเส้นยืนขึ้น แล้วสอด
 พิเศษต่อไปตามจังหวะของลวดลายทำให้สามารถสลับสีได้หลายสี ขั้นตอนในการทำผ้าจกแบ่งได้
 เป็น 9 ขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

1. เมื่อดอกฝ้ายแก่จะออกเป็นปุย ชาวบ้านจะเก็บปุยฝ้ายรวบรวมไว้
2. นำปุยฝ้ายมาแยกเม็ดด้วยการือค
3. นำปุยฝ้ายมาแยกเม็ดออกแล้วยังด้วยกงเพื่อทำให้ปุยฝ้ายฟู
4. นำปุยฝ้ายที่ฟูไว้เป็นแท่งกลมด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “เผี่ยน”
5. นำเส้นด้าย (ไหมหรือฝ้าย) มาย้อมสีต่าง ๆ ตามที่ต้องการ
6. นำเส้นด้ายมาเรียงเส้นตามลายที่ต้องการ
7. นำเส้นด้ายยืนที่เรียงเส้นไว้แล้วมาขึ้นหูกต่อจากเส้นยืนในตะกอ ถ้าขึ้นหูกเก็บตะกอเป็น
 ครั้งแรกจะต้องสอดเส้นยืนใส่ในช่องฟันหวี
8. เมื่อสอดเส้นยืนแล้วจึงเก็บตะกอ (ชนิดลายขิด) สำหรับทอเนื้อผ้าลายขิด
9. เมื่อเก็บตะกอ เสร็ยมเส้นด้ายพุ่งเส้นด้ายเสริมสำหรับจก แล้วลงมือทอจากตามแบบที่
 ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชน

ผ้าที่ได้จากการทอแล้วจะนำมาย้อมสีเพื่อให้เกิดความสวยงามในแบบต่าง ๆ แต่เดิมการย้อมสีไม่นิยมใช้วิทยาศาสตร์ แต่มักใช้สีจากธรรมชาติหรือสีสมุนไพรที่ได้จากพืช เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และรากไม้ชนิดต่าง ๆ ดังนี้

สีน้ำเงิน	ได้จาก ต้นคราม
สีแดง	ได้จาก รากยอ
สีส้ม (แดงเลือดนก)	ได้จาก สะตอ
สีม่วงอ่อน	ได้จาก ลูกหว้า
สีฟ้า	ได้จาก ใบคราม
สีเหลือง	ได้จาก ขมิ้นชัน แก่นแกล (แกล)
สีเหลืองเข้ม	ได้จาก แก่นขนุน
สีเหลืองอ่อน	ได้จาก ใบมะพูด
สีดำ	ได้จาก ลูกมะเกลือ ลูกกระเจียว
สีกาเกี่ยมเขียว	ได้จาก เปลือกเพกา กับ แก่นขนุน
สีเทา	ได้จาก โคลน สีเขียวอ่อน ได้จากเปลือกมะพร้าวอ่อน ใบมะม่วง ใบยูคา
สีเขียว	ได้จาก ใบหูกวาง เปลือกสมอ ใบบวบ ครามย้อมทับด้วยแกล
สีทองอ่อน (กระดังงา)	ได้จาก แกล (มะพูด)

นอกจากพืชธรรมชาติที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การทำให้เกิดสีต่าง ๆ อาจทำได้โดยการย้อมผสม 2 ครั้ง เช่น สีน้ำทะเลหรือสีเขียว ทำได้โดยการย้อมด้วยสีเหลืองและชุบอย่างรวดเร็วลงในสีคราม หรือสีส้มอาจได้จากการย้อมผสมสีเหลืองและสีแดง เป็นต้น แม้การย้อมสีตามธรรมชาติจะมีมาอย่างยาวนาน แต่ปัจจุบันผู้ทอผ้าส่วนใหญ่นิยมใช้การย้อมด้วยวิทยาศาสตร์เนื่องจากหาได้ง่าย และสะดวกรวดเร็ว

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ปิยะรัตน์ จงปิยะเลิศ (2547) ได้ทำการศึกษาประเมินผลโครงการ OTOP ของตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของโครงการ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินโครงการ ได้แก่ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การประชาสัมพันธ์โครงการ ระดับการผลิต ระดับการบริการ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของสมาชิกในกลุ่มและความพึงพอใจโดยรวมต่อโครงการ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มีปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินโครงการที่สำคัญคือ การ

ขาดช่องทางการตลาดใหม่ ๆ การลอกเลียนแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิตที่ล้าสมัยและก่อให้เกิดมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

วาทีณี ภาวสุทธิกุล (2549) ได้ดำเนินการประเมินผลโครงการ OTOP ของกลุ่มหัตถกรรมตีแผ่นแร่และการตกแต่งไม้ของตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินโครงการในระดับค่อนข้างสูง นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินโครงการคือ การลอกเลียนแบบผลิตภัณฑ์ ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น การฝึกอบรมยังไม่ตรงกับความต้องการของสมาชิกกลุ่ม การสื่อสารกับชาวต่างประเทศ และขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยในการผลิต

จาริตา หินเรวและกันยารัตน์ สุขะวันกุล (2553) ได้ศึกษาการจัดการผลิตภัณฑ์ทอผ้าฝ้ายโครงการ OTOP ของกลุ่มแม่บ้านสามัคคีพัฒนา บ้านถ้ำเต่า หมู่ 1 ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มแม่บ้านนิยมทอผ้าฝ้ายข้อมครามเป็นงานอดิเรก นอกเหนือจากงานด้านเกษตรกรรม โดยพิจารณาปัจจัย 4 ด้าน คือ 1) ด้านกระบวนการผลิตพบว่า กลุ่มมีโครงสร้างธุรกิจครบทั้ง 3 ขั้นตอนคือ ดันน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ การผลิตไม่กระทบสิ่งแวดล้อมและกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ในจังหวัด 2) ด้านการตลาดพบว่า ทางกลุ่มมีจุดแข็งที่ตลาดและฝีมือการทอผ้าข้อมคราม แต่กลุ่มขาดการพัฒนาด้านบรรจุหีบห่อและขาดการพัฒนาแปรรูป ผลิตภัณฑ์ ขาดนวัตกรรมใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่า นอกจากนี้พบว่า ช่องทาง การจัดจำหน่ายสินค้ายังมีข้อจำกัดเนื่องจากทางกลุ่มมีการกระจายสินค้าส่วนใหญ่ผ่านช่องทางการขายตรงที่กลุ่มแม่บ้านเท่านั้น 3) ด้านการบริหารงานพบว่า กลุ่มมีการรวมตัวเพิ่มจำนวนสมาชิกอย่างต่อเนื่องและมีการติดต่อสร้างเครือข่ายอย่างเข้มแข็ง ผู้นำกลุ่มเป็นตัวแทนสำคัญอย่างหนึ่งในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ แต่กลุ่มยังขาดการมอบหมายงาน การกระจายอำนาจและการตัดสินใจ 4) ด้านการเงินและบัญชีพบว่า ระบบบัญชีการลงบัญชียังไม่ครบถ้วน ขาดความสม่ำเสมอในการจดบันทึกและชาวบ้านมักไม่คำนึงถึงต้นทุนที่เป็นนามธรรม

วลีรักษ์ สิทธิสม (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการบริหารจัดการสินค้า OTOP ในจังหวัดนนทบุรี เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการสินค้า OTOP และแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้า OTOP ที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมพัฒนาชุมชน ประจำปี 2552 ผลการวิจัยพบว่า สินค้า OTOP ของจังหวัดนนทบุรีประสบความสำเร็จสูง เนื่องจากมีการรักษาสีสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตและกระบวนการผลิตไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งผู้ผลิตมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของลูกค้า มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มีรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ที่บ่งบอกเอกลักษณ์ต่อผลิตภัณฑ์และตามมาตรฐานสากลเชิงการค้า

รัชสมัย จักรพรรดิ (2557) ศึกษาปัญหาและแนวทางการปรับตัวของ OTOP เพื่อพร้อมรับการเปิด AEC โดยพบว่าปัญหาของโครงการ OTOP โดยรวมในทุกกลุ่มผลิตภัณฑ์เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายธุรกิจ ด้านการ บริหารจัดการ ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการเงินและแหล่งเงินทุน ด้านเทคโนโลยีและด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ พร้อมกันนี้ยังได้เสนอว่า แนวทางในการเตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการ OTOP ผู้การรวมตัวของ AEC ตามกรอบ ASEAN SMEs นั้นต้องเกิดจากความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือกันอย่างบูรณาการเพื่อช่วยพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยควรเริ่มพัฒนาจากการสร้างแรงบันดาลใจและความมุ่งมั่นตั้งใจของผู้ประกอบการเอง รวมทั้งควรเน้นด้านการสร้างเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารระหว่างกันมากขึ้น การวิเคราะห์แยกเป็นรายด้านคือ 1) ด้านการบริหารจัดการพบว่าต้องมีการพัฒนาฝีมือแรงงาน รวมถึงทักษะด้านภาษารวมทั้งให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ของอาเซียน 2) ส่วนด้านการตลาดพบว่า ควรสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้างคุณค่าให้กับผู้บริโภค พัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้รับการรับรองมาตรฐาน พร้อมทั้งหากกลุ่มตลาดเป้าหมายและช่องทางการตลาดในการกระจายสินค้าให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในต้นทุนที่ต่ำที่สุด 3) ด้านการผลิตพบว่า ควรให้มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต หาแหล่งวัตถุดิบที่มีต้นทุนต่ำ 4) ด้านการเงินและแหล่งเงินทุนพบว่า ควรมีการใช้ระบบการเงินและบัญชีที่ถูกต้อง มีความรู้เรื่องต้นทุนและจุดคุ้มทุน สนับสนุนเรื่องแหล่งทุนต้นทุนต่ำ 5) ด้านเทคโนโลยีพบว่า ควรมีการนำ เทคโนโลยีมาใช้ในระบบการทำงาน และระบบสารสนเทศ 6) ด้านการสร้างเครือข่ายธุรกิจพบว่า ผู้ประกอบการควหาพันธมิตรธุรกิจทั้งในด้านการผลิตและการจัดจำหน่าย สำหรับภาครัฐควรให้การสนับสนุนในเรื่องข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับ AEC อบรมให้ความรู้และประสานแหล่งเงินทุนต้นทุนต่ำเพื่อสร้างความแข็งแกร่งในการแข่งขันในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.5 กรอบแนวทางการดำเนินงานศึกษา

ผลจากการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาข้างต้นพบว่า โครงการ OTOP เป็นโครงการที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในการประกอบธุรกิจได้ดี แต่จำเป็นต้องมีการพัฒนาการดำเนินธุรกิจให้แก่ผู้ประกอบการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ ปัจจัยป้อนเข้า ไปสู่กระบวนการแปรรูป จนได้ผลผลิตที่ต้องการ สุดท้ายต้องใช้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงระบบการผลิตให้พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัจจัยในแต่ละด้านประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยหลายประการซึ่งต้องพิจารณาควบคู่กันไปด้วย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาในกลุ่มทอผ้าบ้านท้องฝาย ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดแนวทางศึกษาไว้ 4 ประเด็น ดังนี้

- 1) นัดพบและทำความรู้จักกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ที่จะทำการศึกษา
- 2) ลงพื้นที่พบกลุ่มชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายนอกของอุตสาหกรรมทอผ้าและการดำเนินงานภายในของกลุ่มทอผ้าบ้านท้องฝาย รวมทั้งศึกษาระบบการบริหารจัดการและปัญหาที่พบในปัจจุบันในการดำเนินงานของกลุ่มชุมชน
- 3) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมนอกและการจัดการผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้า
- 4) จัดทำรายงานผลการศึกษา

โดยมีรายละเอียดในวิธีการดำเนินงานที่จะกล่าวในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวทางการศึกษาที่กำหนดไว้จากการตรวจสอบเอกสารและวัตถุประสงคในการศึกษา โดยแบ่งวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

- 3.1 สถานที่ดำเนินการวิจัย
- 3.2 ประชากรที่ศึกษา
- 3.3 วิธีการศึกษา
- 3.4 ระยะเวลาการศึกษา
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.1 สถานที่ดำเนินการวิจัย

ดำเนินการศึกษากลุ่มอาชีพผ้าทอฝ้ายที่เน้นการย้อมสีธรรมชาติ ในเขตพื้นที่บ้านท้องฝาย ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3.2 ประชากรที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ หัวหน้าชุมชนจำนวน 2 คน เจ้าของธุรกิจผู้ประกอบการทอผ้าจำนวน 5 คน และช่างทอผ้าที่มีประสบการณ์จำนวน 5 คน จากบ้านท้องฝาย ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3.3 วิธีการศึกษา

เนื่องจากงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาจึงจำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะสามารถย้อนรอย สืบสาวหรือสกัดความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลออกมาได้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, 2546) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นตัวเลขที่ใช้ในกระบวนการผลิต เพื่อมาวิเคราะห์ประสิทธิภาพของสายการผลิตด้วย งานวิจัยนี้จึงเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) (Cresswell, 2013) ด้วยการบูรณาการรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเข้าด้วยกัน โดยใช้แหล่งข้อมูลทั้งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทำโดยการลงพื้นที่ (Site Visit) จากผู้วิจัยโดยตรง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยเน้นไปที่บุคคลที่จะทำ

ให้ผู้วิจัยเข้าใจปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาได้ดีที่สุด ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน 2) เจ้าของธุรกิจผู้ประกอบการทอผ้าจำนวน 5 คน และ 3) ช่างทอผ้าที่มีประสบการณ์ จำนวน 5 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลทำโดยการการลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการเก็บข้อมูลคือ แบบคำถามประเด็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิดที่มีโครงสร้างคำถามที่ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยคำถามที่ใช้ได้ผ่านการตรวจสอบแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่านก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์จริง ระหว่างการสัมภาษณ์มีการจดข้อมูลและบันทึกเสียงสนทนา สุดท้ายทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ก่อนนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ต่อไป

3.4 ระยะเวลาการศึกษา

ดำเนินการศึกษาในช่วงเวลา 1 ปี เริ่มในเดือน มกราคม 2558 ถึง มกราคม 2559

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งเป็นขั้นตอนดังนี้

1) การเตรียมการ

ผู้วิจัยได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลช้างเคื่อง เพื่อทำความรู้จักกับผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ประกอบการผ้าทอ OTOP และขอความอนุเคราะห์ในการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ต้องการศึกษา เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นพอสังเขปแล้ว ผู้วิจัยจึงนัดประชุมกับกลุ่มชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเข้าไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่อไป

2) การระดมความคิด

เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชุมชน และระดมความคิดเห็นของชาวบ้านเพื่อสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ ความพร้อมของกลุ่มในการดำเนินงานของชุมชนในปัจจุบัน

3) การพัฒนาเครื่องมือ

นำข้อมูลเบื้องต้นที่ได้เก็บรวบรวมมาสร้างแบบสำรวจที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการจะสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ครั้งต่อไป

4) การสัมภาษณ์

สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการผลิตภัณฑ์

5) การติดตามและประเมินผล

นำความรู้ที่ได้มาสรุปเป็นประเด็นสำคัญ และจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ต่อชุมชน

6) การสรุปผล

นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมารวบรวมเขียนเป็นรายงานวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากผลการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาวิธีการดำเนินการศึกษาในบทที่ผ่านมา ได้ผลการศึกษาที่สามารถแบ่งเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

4.1 ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์และประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มผลิตผ้าทอของชุมชนบ้านท้อผาย

4.2 กระบวนการผลิตผ้าทอ

4.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

4.4 การวิเคราะห์การดำเนินงานภายใน

4.1 ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์และประวัติความเป็นมาของการรวมกลุ่มผลิตผ้าทอของชุมชนบ้านท้อผาย

อำเภอแม่แจ่มเป็นชุมชนเก่าแก่ของจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติซึ่งสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาและป่าไม้ สิ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชนแม่แจ่มได้เป็นอย่างดีคือ ผ้าทอ ที่สะท้อนเรื่องราวและบอกกล่าวชีวิตความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยในชุมชนแม่แจ่มตลอดมา พื้นที่ที่มีชื่อเสียงในการทอผ้าของอำเภอแม่แจ่ม ได้แก่

1. ตำบลช้างเคื่อง ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าตีนจกแม่แจ่ม ผ้าซิ่นตีนจกแม่แจ่ม
2. ตำบลท่าผา ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าตีนจกทอมือ
3. ตำบลบ้านทับ ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าแดง เสื้อพื้นเมือง เทคไทค์ ผ้าพันคอ
4. ตำบลแม่ศึก ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ กระเป๋าทอจากด้ายและย้อมสีธรรมชาติ ปัก

ลวดลายชาวเขา

5. ตำบลแม่นาจร ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าทอกะเหรี่ยง
6. ตำบลปางหินฝน ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ เสื้อผ้า ผ้าปูโต๊ะ ผ้ารองจานผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ ปัก

ลวดลาย

7. ตำบลกองแขก ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ เสื้อผ้าพื้นเมืองจากผ้าทอย้อมจากสีธรรมชาติ
8. ตำบลแจ่มหลวง ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าทอพื้นเมือง เช่น ทอผ้าปูโต๊ะ เติง กระเป๋า ใช้สี

ย้อมจากธรรมชาติ

9. ตำบลบ้านจันทร์ ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อคือ ผ้าทอพื้นเมือง (เป็นผ้าที่ทอจากด้ายทอด้วยกี่กระตุก ย้อมสีจากธรรมชาติ มีรูปแบบที่สวยงาม) และกระเป๋าย่าม (สำหรับใส่ ของประดับตกแต่งลายปักของกะเหรี่ยงและประดับด้วยลูกเดือย)

ตำบลช้างเคื่องเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอแม่แจ่ม ตำบลช้างเคื่องมีจำนวนประชากรทั้งหมดประมาณ 3,459 คน และจำนวนหลังคาเรือน 627 หลังคาเรือน (ข้อมูลสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2558) ประกอบไปด้วย 18 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านทุ่งยาว, หมู่ 2 บ้านค้อเรือ, หมู่ 3 บ้านสันหนอง, หมู่ 4 บ้านเกาะ, หมู่ 5 บ้านต้นตาล, หมู่ 6 บ้านพร้าวหนุ่ม, หมู่ 7 บ้านป่าเทื่อ, หมู่ 8 บ้านท้องฝาย, หมู่ 9 บ้านห้วยริน, หมู่ 10 บ้านแม่ปาน, หมู่ 11 บ้านแม่มิงค์, หมู่ 12 บ้านช้างเคื่องบน, หมู่ 13 บ้านป่าดิง, หมู่ 14 บ้านบนนาแม่กึ่ง, หมู่ 15 บ้านพุทธเอ็น, หมู่ 16 บ้านแพม, หมู่ 17 บ้านคอยสันเกียง, หมู่ 18 บ้านเจียง ประชากรที่อาศัยในตำบลส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมโดยทำนาข้าว (นาขั้นบันได) และเพาะปลูกพืชตามฤดูกาล ผลผลิตหลักที่เพาะปลูก ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง พริกทองและแดงโม เมื่อหมดฤดูเก็บเกี่ยวข้าวหรือสิ้นสุดการเพาะปลูก ชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะสุภาพสตรีจะใช้เวลารว่างในการทอผ้าเพื่อหารายได้พิเศษ ลักษณะการทอที่เป็นมีเอกลักษณ์โดดเด่นมากแห่งหนึ่งของตำบลช้างเคื่องคือ ผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้าตีนจก ผ้าทอของกลุ่มเป็นงานฝีมือที่มีความประณีตและมีลวดลายที่หลากหลายทั้งลายดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้คิดค้นและประดิษฐ์ลวดลายใหม่ ๆ ที่เพื่อให้คู่กันสมัยแต่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น อีกทั้งผ้าทอที่ผลิตได้นอกจากจะนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น เช่น หมอน กระเป๋าย่ามหรือผ้าปูที่นอน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผ้าทอของชุมชนได้รับความนิยมจากผู้บริโภคในพื้นที่หมู่บ้านท้องฝายและบริเวณใกล้เคียงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านท้องฝายพบว่า แต่เดิมชาวบ้านในแต่ละหลังคาเรือนต่างแยกกันทอผ้าตามบ้านของตนเอง อาจมีการรวมกลุ่มกันบ้างของสมาชิกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อการผลิตผ้าทอมือใช้สวมใส่กันภายในชุมชน ต่อมาเมื่อการผลิตมีมากเกินความต้องการ ชาวบ้านจึงเริ่มนำผ้าฝ้ายที่ทอเก็บไว้หรือที่ทอได้มารวมกลุ่มเพื่อนำไปจำหน่าย ในระยะแรกชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดงานผ้าตีนจกเมื่อปี พ.ศ. 2537 โดยการสนับสนุนของนายไพโรจน์ แสงภู่วรุษ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอแม่แจ่มในขณะนั้น นายไพโรจน์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านและการเผยแพร่ภูมิปัญญานี้ไปยังคนรุ่นต่อไปจึงได้สนับสนุนให้เริ่มจัดงาน “มหกรรมผ้าชิ้นตีนจก” ขึ้น และงานแสดงสินค้าของชุมชนนี้ได้ดำเนินการจัดมาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน งานมหกรรมผ้าชิ้นตีนจกที่จัดขึ้นประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงเพราะ

หลังจากมีการจัดงานขึ้นนับแต่ครั้งแรก ผ้าจกของบ้านทอฝ้ายและผ้าจกแม่แจ่มก็เริ่มเป็นที่รับรู้ของผู้คนในพื้นที่ใกล้เคียงและนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่

การรวมกลุ่มของชาวบ้านมีขนาดใหญ่ขึ้นเมื่อเริ่มมีการสนับสนุนอย่างจริงจังจากทางภาครัฐ ดังที่ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านทอฝ้ายในปัจจุบัน (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1) ได้กล่าวว่า

“ธุรกิจการทอผ้าในหมู่บ้านของเราเติบโตอย่างมากในยุคที่ท่านไพโรจน์ แสงภู่วงษ์ เป็นนายอำเภอ ต่อเนื่องไปถึงช่วงที่มีงบประมาณมาจากทาง JBIC ”

ในช่วงปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลได้เริ่มให้การสนับสนุนโครงการ OTOP อย่างจริงจัง โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้รับบงช่วยเหลือจากประเทศญี่ปุ่นผ่านสถาบันการเงินของญี่ปุ่นคือ ธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (Japan Bank for International Cooperation) หรือที่มักเรียกชื่อย่อว่า JBIC โดยธนาคาร JBIC จะให้เงินช่วยเหลือเพื่อพัฒนาโครงการ OTOP ในพื้นที่ที่ทางกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้สำรวจแล้วว่ามีความพร้อมและมีศักยภาพในการบริหารจัดการผลิตสินค้าที่มีปริมาณและคุณภาพ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รับโอกาสที่จะพัฒนาสินค้าของตนและมีสถานที่จำหน่ายสินค้าและมีรายได้เพิ่มขึ้น ด้วยความร่วมมือของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมและ JBIC จึงมีงบประมาณแจกจ่ายไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ประมาณ 3 ล้านบาทต่อหมู่บ้านให้ใช้เพื่อสร้างอาคารจัดจำหน่ายสินค้าในพื้นที่แต่ละชุมชน นอกจากอาคารสถานที่ดังกล่าวจะใช้เพื่อจัดจำหน่ายสินค้าโดยตรงแล้ว ยังสามารถใช้พื้นที่เพื่อเป็นที่สาธิตการผลิตสินค้าหรือเป็นศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตสินค้าและแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ด้วย หลังจากสร้างอาคารจัดจำหน่ายสินค้าเสร็จสมบูรณ์ ชุมชนบ้านทอฝ้ายก็ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลืออีก ชาวบ้านจึงรวมตัวช่วยเหลือกันโดยบริหารจัดการศูนย์นี้กันเองตามความเหมาะสมในระยะต่อมา

4.2 กระบวนการผลิตผ้าทอ

กระบวนการผลิตผ้าทอของชุมชนมีโครงสร้างธุรกิจครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ดังนี้

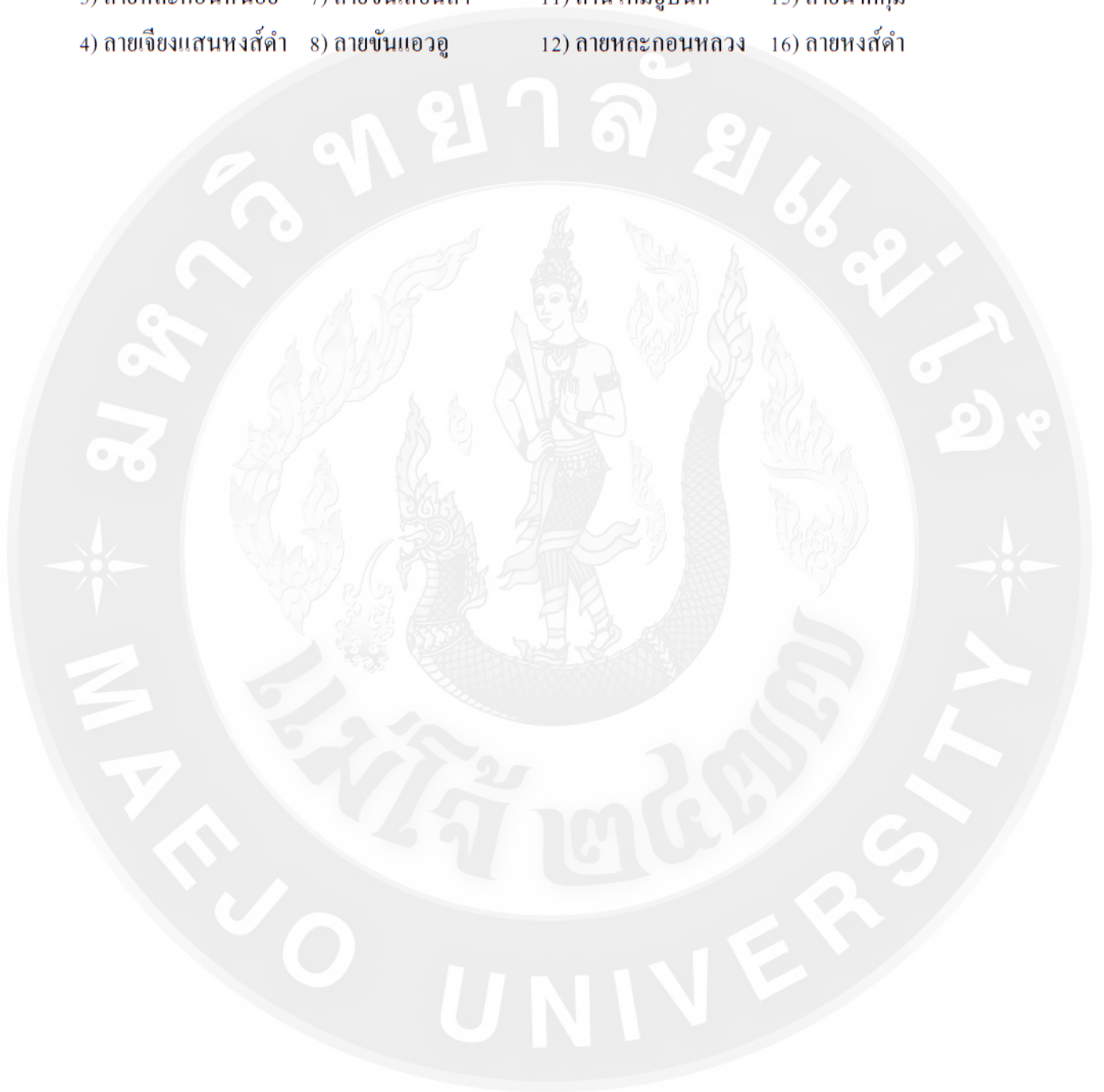
ช่วงต้นน้ำ กลุ่มชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ปลูกฝ้ายเป็นของตนเอง ส่วนปัจจัยการผลิตนั้นได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบางส่วนทำให้สามารถลดต้นทุนในการผลิตได้พอสมควร เมื่อได้ผลผลิตฝ้ายตามที่ต้องการ ชาวบ้านจะนำฝ้ายที่เก็บได้มาตากให้ร้อนเพื่อง่ายต่อการรีดเมล็ดฝ้ายออกให้เหลือแต่ใยฝ้ายเท่านั้น หลังจากนั้นนำใยฝ้ายบริสุทธิ์ไปตีหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ชิงฝ้าย” เพื่อให้ใยฝ้ายพองฟูพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการย้อมสีต่อไป โดยสีที่นำมาใช้ในการย้อมจะใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การนำเปลือกไม้จากธรรมชาติชนิดต่าง ๆ เพื่อมาสกัดเป็นน้ำแล้วย้อมให้เป็นสีสันทันที่ต้องการ สีที่ชาวบ้านในหมู่บ้านทอฝ้ายใช้เพื่อทอลายประจำท้องถิ่นมี ดังนี้

สีน้ำเงิน	ได้จาก ฮ่อมและคราม
สีฟ้าอ่อน	ได้จาก ดอกอัญชัญ
สีเขียว	ได้จาก มะริคไม้ (เพกา) ใบมะยม
สีน้ำตาล	ได้จาก ไม้ประดู่
สีเหลือง	ได้จาก ขมิ้น
สีแดง	ได้จาก ครั่ง สะลัก (ขอป่า) บะกาย (คำแสด)

ในขั้นตอนการย้อมสีต้องทำการย้อมหลาย ๆ รอบ (โดยทั่วไปประมาณ 4 – 5 รอบ) เพื่อให้เส้นใยฝ้ายดูดซับสีอย่างเต็มที่ หลังจากต้มเสร็จจึงนำฝ้ายไปตากให้แห้งเพื่อใช้ในการทอต่อไป

ช่วงกลั่นน้ำ หลังจากการย้อมเส้นใยฝ้ายให้ได้เส้นใยที่มีสีสันทัน แล้วจึงนำเส้นใยที่ได้มากรอเพื่อพร้อมใช้ในการทอให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามต้องการ แต่เนื่องจากเส้นใยฝ้ายธรรมชาติที่ผลิตได้มักมีคุณลักษณะนุ่มและเปราะบาง ในปัจจุบันกระบวนการทอผ้าของชาวบ้านจึงมักจะใช้เส้นใยฝ้ายสังเคราะห์ที่ผลิตจากโรงงานควบคู่กันไปด้วยเพื่อความคงทนของเนื้อผ้า โดยนำเส้นใยที่ซื้อจากโรงงานใช้ทำเป็นเส้นยืนและใช้เส้นใยที่ผลิตเองเป็นเส้นขัดเพื่อทอให้เกิดลวดลายตามต้องการ เทคนิคที่ชาวบ้านทอฝ้ายนิยมใช้คือ “การจก” ซึ่งเป็นเทคนิคการทำลวดลายบนผืนผ้าในเส้นพุ่ง ด้วยวิธีการสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ โดยใช้ชนเฒ่าหรือเหล็กแหลมช่วยในการจกหรือควักเส้นด้ายขึ้นมาบนผืนผ้าที่ทออยู่ให้เป็นลวดลาย ซึ่งลวดลายที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของบ้านทอฝ้ายนี้ กลุ่มชาวบ้านได้ทำการขึ้นทะเบียนให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาหรือที่เรียกว่า ดึงบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications หรือ GI) ซึ่งออกให้โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ผลิตภัณฑ์ที่จะได้รับการรับรองจาก GI ต้องเป็นสินค้ามีความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยสำคัญสองประการคือ ธรรมชาติและมนุษย์ กล่าวคือ ชุมชนได้อาศัยลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ หรือวัตถุดิบเฉพาะในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในการผลิตสินค้าในท้องถิ่นของตนขึ้นมา ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่มาจากพื้นที่ดังกล่าว โดยที่คุณลักษณะพิเศษนี้รวมถึง คุณภาพ ชื่อเสียงหรือคุณลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ที่มาจากแหล่งภูมิศาสตร์นั้น ๆ ฝ้ายกแม่แจ่มเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยม เนื่องจากมีคุณสมบัติพิเศษหรือมีลักษณะเฉพาะที่เกิดจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศของอำเภอแม่แจ่ม และเป็นสินค้าที่เกิดจากทักษะความชำนาญและภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่แจ่มมาช้านาน จึงได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญา โดยลวดลายที่ได้รับการรับรองจาก GI มีทั้งหมด 16 ลวดลาย รายละเอียดของแต่ละลวดลายแสดงดังภาพที่ 3 ถึงภาพที่ 6 ดังนี้

1) ลายหงส์ปี่	5) ลายกุดขอเบ็ด	9) ลายเจียงแสนหลวง	13) ลายนกกุม
2) ลายหงส์ปล่อย	6) ลายขันสามเวย	10) ลายโกมหัวหมอน	14) ลายนกนอนหมู่
3) ลายหะกอนหน้อย	7) ลายขันเสียนลำ	11) ลานโกมสุปนก	15) ลายนาคกุม
4) ลายเจียงแสนหงส์ดำ	8) ลายขันแหวอ	12) ลายหะกอนหลวง	16) ลายหงส์ดำ

ภาพที่ 3 ลายหงส์ปี่ ลายหงส์ปล่อย ลายหละกอนน้อย ลายเจียงแสนหงส์ดำ

ภาพที่ 4 ลายกุดขอเบ็ด ลายชั้นสามแฉว ลายชั้นเทียนลำ ลายชั้นแฉวอู

ภาพที่ 5 ลายเจียงแสงหลวง ลายโกมหัวหมอน ลานโกมฮูปนก ลายหละกอนหลวง

ภาพที่ 6 ลายนกกุ่ม ลายนกนอนหมู ลายนาคกุ่ม ลายหงส์ดำ

เมื่อได้ผ้าทอที่มีลวดลายตามต้องการแล้ว ผู้ทอจึงนำผ้าที่ทอได้มาผลิตแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือในรูปแบบต่าง ๆ โดยชาวบ้านเน้นไปที่การผลิตผ้าทอเป็นผืนเพื่อจำหน่ายแล้วนำไปตัดเย็บตามต้องการ อย่างไรก็ตาม ผ้าทอที่ผลิตได้บางส่วนก็ถูกนำไปผลิตต่อเป็นผลิตภัณฑ์อื่นเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น ผลิตเป็นกระเป๋าผ้าทอมือ ขามหรือเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

ช่วงปลายน้ำ ทางชุมชนมีแหล่งกระจายสินค้าเพื่อเข้าถึงผู้บริโภคโดยตรงคือ การขายตรงที่ชุมชนผ่านหน้าร้านของตนเองขายที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบริเวณโรงเรียนบ้านทับ และขายที่งานผ้าทอประจำปีของอำเภอแม่แจ่มหรืองานมหกรรมเทศกาลผ้าดินจกและวัฒนธรรมชนเผ่าอำเภอแม่แจ่มที่จัดขึ้นที่บริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอแม่แจ่มช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี นอกจากนี้ ช่องทางการกระจายสินค้าที่ได้เพิ่มมาช่วงหลังคือ การวางสินค้าจำหน่ายตามศูนย์แสดงสินค้า OTOP ในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ และยังมีการนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนออกแสดงตามงานแสดงสินค้าที่รัฐบาลจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องประจำปี เช่น งานแสดงสินค้า OTOP จากทั่วประเทศที่เมืองทองธานี เป็นต้น

4.2.1 ประวัติความเป็นมาผ้าดินจก

ในสมัยโบราณหญิงแม่แจ่มจะทอผ้าเพื่อสวมใส่เอง การทอผ้าดินจกจึงถือเป็นสิ่งบ่งบอกถึงลักษณะตัวตนของผู้หญิงชาวแม่แจ่ม การทอผ้าดินจกแต่ละผืนจะต้องใช้สมาธิ ความอดทนและจินตนาการเป็นอย่างมากเพื่อออกแบบลวดลายบนผืนผ้าที่ แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกและอารมณ์ที่แฝงด้วยจิตวิญญาณของผู้ทอ การทอผ้าแต่ละผืนจึงมีความแตกต่างกัน เนื่องจากผ้าดินจกแต่ละผืนใช้เวลาทอนาน ผู้ทอจึงเกิดความหิวและให้ความสำคัญอย่างมาก ในสมัยโบราณชาวบ้านนิยมใส่ผ้าดินจกในพิธีกรรมที่สำคัญและใช้เป็นของกำนัลสำหรับผู้เคารพนับถือเท่านั้น ดังคำบอกกล่าวของชาวบ้าน (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1) ผู้อาศัยอยู่ในตำบลช่างเคิ่งมาตั้งแต่กำเนิดและรับราชการครูในโรงเรียนในพื้นที่ตั้งแต่จบการศึกษาจนถึงเกษียณอายุราชการ ได้เล่าให้ฟังว่า

“สมัยก่อนสตรีแม่แจ่มจะทอผ้าดินจกเก็บไว้ พอแต่งงานจะใช้เป็นของฝากญาติผู้ใหญ่เพื่อแสดงความเคารพนับถือ และในสมัยโบราณสตรีแม่แจ่มจะมีผ้าดินจกอย่างน้อยคนละ 1 ผืนเพื่อเก็บไว้ใส่ในพิธีและตอนเสียชีวิต”

นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนยังเสริมอีกด้วยว่า ผู้ที่มีความขยันในการทอจะมีผ้าดินจกอย่างน้อย 3 ผืนคือ

ผืนที่ 1 ให้ลูกหลานนำไปใส่ตอนเสียชีวิตและนำไปเผาพร้อมร่าง

ผืนที่ 2 ให้ลูกหลานนำไปถวายตอนทำบุญอุทิศส่วนกุศล เพราะถือว่าจะทำให้ได้นุ่งผ้าดินจกไปสวรรค์

ผืนที่ 3 ให้ลูกหลานเก็บไว้เพื่อเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันไป

4.3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก

จากการระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่กระทบต่อการดำเนินการผลิตผ้าทอของชุมชน ได้ผลวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

4.3.1 สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

ด้านสังคม

แต่เดิมประชากรที่อาศัยในชนบทนิยมสวมใส่ผ้าทอมือที่ผลิตได้ในท้องถิ่น ต่อมาเมื่อประเทศไทยมีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก จึงมีการถ่ายทอดอิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรมจากชาวตะวันตกมายังสังคมไทย ทำให้การแต่งกายของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การทอผ้าของชาวบ้านในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะที่แตกต่างกันไปทั้งกรรมวิธีการผลิต ลวดลายและสีสันทนพื้นผ้า ซึ่งเกิดจากอิทธิพลเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของแต่ละชุมชน

กลุ่มชุมชนทอผ้าบ้านท้องฝายมีที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด ผู้คนในชุมชนยังคงมีสภาพสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมชนบทแบบดั้งเดิมคือ เป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน รายได้ส่วนใหญ่ของประชากรมาจากการทำการเกษตร ผู้ชายส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ทำการเพาะปลูก ส่วนผู้หญิงจะเป็นแม่บ้านและใช้เวลาว่างที่มีหลังจากทำงานบ้านเสร็จมาทำงานอื่นเพื่อหารายได้เสริม ต่อมาภายหลังเมื่อผ้าทอของชุมชนเริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายจากความประณีตในการถักทอ ลวดลายที่สวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จึงเกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านจึงรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าบ้านท้องฝายเพื่อช่วยกันผลิตผ้าฝ้ายทอมือ โดยเน้นกระบวนการผลิตผ้าทอลวดลายแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและมีการพัฒนาลวดลายใหม่ ๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความทันสมัยขึ้นในระยะหลังด้วย

ด้านวัฒนธรรม

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านยังคงยึดถือวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้และมีวัดและศาสนาพุทธเป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน โดยวัดและโรงเรียนนี้ถือเป็นศูนย์รวมในการประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่นิยมแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองที่ได้ถักทอกันขึ้นมาจาก และชาวบ้านจะนิยมใส่ผ้าทอที่มีลวดลายสวยงามเป็นพิเศษเมื่อมีงานบุญหรืองานประเพณีที่สำคัญต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏบนผืนผ้าเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นลายสัตว์หรือพรรณพฤกษา ลายกบในการมัดย้อมเส้นยืนของคนปกากะญอ

หรือลายชนสัตว์ของผ้าชิ้นละวะ ด้านวัฒนธรรมการปกครองชุมชนมีการให้เกียรติและยกย่องเชื้อพึง
ผู้อาวุโสหรือผู้ที่ป็นผู้นำกลุ่ม

4.3.2 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

ในช่วงระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านพบว่ายอดขายผ้าทอของชุมชนไม่ดีเหมือนแต่ก่อน
ส่วนหนึ่งอาจสืบเนื่องมาจากการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกที่อาจส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ
ในประเทศที่ทำให้กำลังซื้อผู้บริโภคภายในประเทศลดลงตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม ทางกลุ่มชุมชน
กลับมองว่าเศรษฐกิจที่อยู่ในช่วงชะลอตัวนี้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจของกลุ่มชุมชนไม่มากนัก
เนื่องจากวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผ้าทอส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นผู้ผลิตเองทำให้สามารถควบคุมการ
ผลิตได้ ส่วนผลกระทบด้านแรงงานก็มีไม่มากนักเนื่องจากการผลิตมีการพึ่งพาแรงงานจาก
ภายนอกน้อยมาก แรงงานในการผลิตส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชนหรือประชาชนที่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านหรือพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากการใช้วัตถุดิบและแรงงานที่อยู่ในชุมชนเป็นหลักจึงส่งผลให้
ชาวบ้านสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้ และด้วยต้นทุนที่สามารถควบคุมได้นี้เอง ผ้าทอที่
ชาวบ้านผลิตได้จึงมีราคาที่ถูกลงกว่าผลิตภัณฑ์ในกลุ่มเดียวกันในท้องตลาด อีกทั้งยังมีชาวบ้านใน
บริเวณอำเภอใกล้เคียงมาติดต่อเพื่อรับผลิตภัณฑ์ไปขายต่อในต่างพื้นที่โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคน
กลาง ทำให้สินค้าได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในบริเวณใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง

4.3.3 สภาพแวดล้อมด้านการเมืองและกฎหมาย

ระบบการเมืองในปัจจุบันที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านถือเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง
ที่ส่งผลกระทบต่อการค้าเนินธุรกิจภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม ภาครัฐยังคงมีนโยบายให้การ
สนับสนุนธุรกิจ OTOP อย่างต่อเนื่องถึงแม้ความช่วยเหลือจะไม่มากเหมือนยุคก่อน โดยเฉพาะ
อุตสาหกรรมผ้าฝ้ายทอมือนั้นได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เนื่องจากสอดคล้องกับนโยบาย
ของรัฐบาลที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย โดยรัฐบาลได้มีการประกาศเป็นนโยบายอย่างชัดเจน
ในการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ OTOP ของทุกพื้นที่ และมีการส่งเสริมการขายสินค้าโดยจัดงานแสดง
สินค้าเพื่อกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภคโดยตรงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ในส่วนของจังหวัด
เชียงใหม่พบว่า นอกจากทางจังหวัดจะส่งเสริมผลิตภัณฑ์ OTOP ตามนโยบายของรัฐบาลแล้ว ผ้า
ฝ้ายทอมือที่ย้อมจากสีธรรมชาติยังได้รับการส่งเสริมเป็นพิเศษโดยการประกาศให้เป็นสินค้า
พื้นเมืองประจำจังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งทางจังหวัดยังมีการส่งเสริมให้ข้าราชการและพนักงานของ
รัฐแต่งกายชุดพื้นเมืองโดยเฉพาะวันศุกร์เพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดเชียงใหม่ด้วย

4.3.4 สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี

เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการออกแบบอาจทำให้การทอผ้าลวดลายต่าง ๆ
สามารถลอกเลียนแบบได้ง่ายขึ้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวอาจส่งผลในแง่ลบต่อผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้าง

เพราะเมื่อทางกลุ่มมีการพัฒนาลายใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดและลวดลายดังกล่าวเริ่มได้รับความนิยมจากผู้บริโภค ผู้ผลิตรายอื่น ๆ ก็จะเริ่มผลิตสินค้าที่มีลักษณะที่เหมือนหรือใกล้เคียงกันออกวางตลาดทันที ดังนั้น กลุ่มชาวบ้านจึงมีเห็นว่าควรจะมีการดำเนินการจดลิขสิทธิ์หรือจดสิทธิบัตรลวดลายที่ได้รับความนิยมเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ได้ทำการจดแล้ว 16 ลาย เพื่อป้องกันการลอกเลียนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ส่วนการออกแบบลายผ้าในปัจจุบัน ชาวบ้านบางร้านค้าได้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น โปรแกรมการออกแบบคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในกระบวนการออกแบบ อาทิการใช้โปรแกรมกราฟฟิก Photoshop เพื่อแสดงลวดลายผ้าที่ออกแบบไว้ให้ลูกค้าชมก่อนที่จะลงมือทอจริง นอกจากนี้ร้านค้าบางร้านยังมีบริการพิเศษด้วยการรับทอลายตามความต้องการของลูกค้า แต่บริการพิเศษเหล่านี้ยังจำกัดอยู่เฉพาะลูกค้าที่สั่งซื้อในปริมาณมากเท่านั้น

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกทั้ง 4 ด้านดังที่กล่าวมาข้างต้น บ่งชี้ให้เห็นถึงโอกาสและอุปสรรคของการดำเนินงานของกลุ่มชุมชนทอผ้าบ้านทองผาฬ ดังนี้

โอกาส

เนื่องจากพื้นที่บริเวณอำเภอแม่แจ่มมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและมีแม่น้ำแม่แจ่มเป็นแม่น้ำสายหลักมีตัดผ่านภายในอำเภอ จึงเอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการทอผ้า ถึงแม้พื้นที่บริเวณอำเภอแม่แจ่มหลายส่วนก็มีสภาพเป็นป่าและภูเขาสูงชันซึ่งยากลำบากต่อการเพาะปลูก แต่ชาวบ้านในชุมชนก็เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืนด้วยการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครอบครัวบนไหล่เขา หรือที่เรียกว่าการทำนาขั้นบันได ซึ่งมีลักษณะที่มีความสวยงามเป็นที่น่าแปลกใจต่อผู้พบเห็น ปัจจุบันการทำนาขั้นบันไดของอำเภอแม่แจ่มเริ่มเป็นที่รู้จักของผู้คน และได้กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ วัฒนธรรมในท้องถิ่นของชุมชนยังมีความเป็นชนบทค่อนข้างสูง ผู้คนยังคงคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เอื้อเพื่อต่อแผ่และเป็นมิตรกับทุกคน ซึ่งถือเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์และพบเจอได้ยากมากในสภาพสังคมทุกวันนี้

ด้วยความโดดเด่นด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนนี้เองทำให้อำเภอแม่แจ่มเริ่มกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอยากมาสัมผัส เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ก็มักซื้อของที่ระลึกคือ ผ้าทอหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าทอ เช่น กระเป๋าถือ เสื้อผ้าเมือง ขำหรือผ้าปูที่นอน ดินม็อกกลับไปด้วย ซึ่งถือเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจภายในชุมชน ผ้าทอของชาวบ้านนอกจากจะมีความสวยงามแล้วยังเป็นการสะท้อนถึงระบบการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน เพราะผ้าทอที่ผลิตได้ส่วนใหญ่กลุ่มชาวบ้านใช้แรงงานผู้คนในพื้นที่ ซึ่งแรงงานเหล่านี้เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านทำให้เกิดการพึ่งพาจากภายนอกท้องถิ่นน้อยมาก ผู้คนในพื้นที่ชุมชนก็ยังนิยม

แต่งกายด้วยผ้าทอที่สมาชิกผลิตเองทำให้เกิดอุปสงค์ภายในท้องถิ่น อีกทั้งทางจังหวัดเชียงใหม่ยังมีการส่งเสริมให้ข้าราชการและพนักงานของรัฐแต่งกายชุดพื้นเมืองเพื่อเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัด ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ทั้งหมดที่ทำให้เห็นได้ว่าผ้าทอมือที่ผลิตได้จากชุมชนยังคงมีโอกาที่จะเป็นสินค้าที่มีศักยภาพในการเติบโตได้ในปัจจุบัน

อุปสรรค

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเป็นธรรมชาติและเป็นภูเขาสูงเพราะตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเกือบทั้งพื้นที่ อุปสรรคหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเกี่ยวพันปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งที่อาจยังไม่สะดวกเท่าที่ควร ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจของโลกที่กำลังอยู่ในช่วงชะลอตัว ความต้องการเสื้อผ้าทอมือนอกเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่จึงมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เนื่องจากโดยทั่วไปผู้คนจะได้เสื้อผ้าเฉพาะในบางโอกาสเท่านั้น อุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การลอกเลียนแบบผ้าทอที่ทางกลุ่มออกแบบและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วจนทางกลุ่มอาจมีการใช้ข้อบังคับต่าง ๆ ทางกฎหมายเพื่อปกป้องประเด็นนี้ในอนาคต แม้ระยะหลังอำเภอแม่แจ่มจะเริ่มเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เชิงอนุรักษ์มีชื่อเสียงของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชอบความเป็นธรรมชาติแบบดั้งเดิมและเน้นการมาศึกษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอเมริกันและชาวยุโรป แต่นักท่องเที่ยวจำนวนมากในจังหวัดเชียงใหม่เป็นชาวจีน ซึ่งโดยมากจะมักเที่ยวชมอยู่ในบริเวณตัวเมืองและแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปเท่านั้น การเจาะตลาดนักท่องเที่ยวชาวเอเชียโดยเฉพาะชาวจีนจึงเป็นความท้าทายที่จะช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมผ้าทอของอำเภอแม่แจ่มในอนาคต

4.4 การวิเคราะห์การดำเนินงานภายใน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การดำเนินงานภายในผ่านกระบวนการหลัก 3 ขั้นตอน เริ่มต้นที่ปัจจัยป้อนเข้า ผ่านไปยังกระบวนการและส่งออกมาเป็นผลผลิต กระบวนการดังกล่าวจะวนซ้ำโดยมีข้อมูลป้อนกลับเป็นตัวย้อนไปที่จุดเริ่มต้นอีกครั้ง ดังนี้

4.4.1 ปัจจัยป้อนเข้า

องค์ประกอบด้านวัตถุดิบ

จากการสำรวจและสอบถามชาวบ้านในชุมชน พบว่า วัตถุดิบป้อนเข้าเพื่อใช้กระบวนการผลิตหลักยังคงใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่ทำมาจากธรรมชาติ เช่น เส้นใยธรรมชาติ เปลือกไม้ ใบไม้และดอกไม้ชนิดต่าง ๆ วัตถุดิบอื่น ๆ ที่ใช้เป็นปัจจัยป้อนเข้าคือ สีย้อมทั้งที่สกัดจากธรรมชาติและสีเคมี ฟินและภาชนะในการต้มย้อม ดังที่ เจ้าของกิจการผ้าตีนจก (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1) กล่าวว่า

“แต่เดิมเราจะใช้วัตถุดิบเฉพาะที่หาได้ภายในพื้นที่ แรงงานก็ใช้คนภายในชุมชนเป็นหลัก เราทำกันมาแบบนี้ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่แล้ว แต่ในปัจจุบันวัตถุดิบต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในปัจจุบัน ป้อนเข้ามาทั้งจากธรรมชาติและสารสังเคราะห์”

ทุกวันนี้ผ้าทอในชุมชนโดยส่วนใหญ่ทำจากฝ้ายซึ่งมีการเพาะปลูกและปั่นเป็นเส้นใยเพื่อใช้กันเองในหมู่บ้าน แต่ระยะหลังเนื่องจากมีการทอเพื่อขายต่อกันท้องที่เขมเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องใช้เส้นใยปริมาณมากด้วย แต่เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านมีอย่างจำกัดทำให้การผลิตเส้นใยฝ้ายไม่เพียงพอ จึงมีการซื้อเส้นใยจากภายนอกชุมชนเข้ามาทอในท้องถิ่น ทำให้ในปัจจุบันผ้าทอรวมถึงผ้าตีนจกที่ชาวบ้านผลิตขึ้นหนึ่งจะใช้ผสมกันระหว่างฝ้ายธรรมชาติที่ผลิตได้ในพื้นที่และฝ้ายประยุกต์ (ฝ้ายประดิษฐ์) ที่ซื้อมาจากโรงงานเพื่อความทนทานของเนื้อผ้า อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการซื้อเส้นใยจากภายนอกชุมชนเข้ามาทอในท้องถิ่น แต่เส้นใยฝ้ายที่ปลูกในพื้นที่ชุมชนถือว่าเป็นเส้นใยที่มีคุณภาพดีและเหมาะสมในการถักทอกว่าใยประดิษฐ์มาก

องค์ประกอบด้านคน แรงงานและผู้ประกอบการ

ปัจจุบันทางกลุ่มชาวบ้านยังคงมีผู้ดำเนินการผลิตผ้าทอย่างกว้างขวาง จำนวนผู้ประกอบการทอผ้าในบ้านห้องฝ้ายกระจายตัวอยู่ทั่วหมู่บ้าน แต่ช่างทอผ้าในปัจจุบันก็มีจำนวนลดลงบ้าง ช่างทอของหมู่บ้านห้องฝ้ายมีกลุ่มหลักอยู่ 1 กลุ่ม และกลุ่มย่อยกระจายตัวอยู่ตามร้านค้าในท้องที่อยู่ 10 กว่าร้านค้า โดยปกติแต่ละร้านค้าจะมีช่างทอประจำของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกในกลุ่มทอผ้าซึ่งจัดตั้งมาแต่สมัยที่ได้รับการสนับสนุนจาก JBIC โดยช่างทอส่วนใหญ่ไม่มีเงินเดือนประจำแต่จะมีรายได้มากขึ้นตามจำนวนสินค้าที่ขายได้ แต่เนื่องจากผ้าทอของชุมชนได้รับความนิยมมากในช่วงหลังโดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวหรือเทศกาลผ้าประจำปีของอำเภอแม่แจ่ม ผ้าที่ผลิตได้ไม่พอตามความต้องการของลูกค้า จึงมีการแย่งช่างทอไปทอให้ร้านค้าย่อยในพื้นที่บ้าง ดังที่เจ้าของกิจการผ้าตีนจก (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2) กล่าวว่า

“ปกติทางร้านของเรจะต้องมีช่างทอประจำหลายสิบคน แต่บางครั้งช่างทอบางคนก็จะขอตัวแยกไปทอให้ร้านค้าย่อยอื่น ทำให้ปัจจุบันเหลือช่างทอที่ร้านเพียง 4-5 คน”

การแย่งช่างทอเพื่อไปผลิตตามร้านค้าย่อยต่าง ๆ นี้ทำให้ผู้ผลิตในกลุ่มชาวบ้านไม่พอใจอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม เจ้าของกิจการผ้าตีนจก (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3) กล่าวเสริมว่า

“เมื่อใดก็ตามที่ช่างทอร้านใดร้านหนึ่งมีไม่พอที่จะผลิตสินค้า ก็จะมีช่างทอจากร้านอื่นมาช่วยกันเสมอ ยังไม่เคยมีการขาดแคลนถึงขั้นที่ทำให้การผลิตต้องหยุดชะงักลงเลยตั้งแต่เปิดร้านค้ามา”

เนื่องจากปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงานที่เป็นช่างทอในระยะหลัง ตลอดจนการเห็นความสำคัญของการสืบทอดความรู้ด้านการถักทอให้กับคนรุ่นใหม่ที่สนใจการทอผ้าทั้งเพื่อ

การพึ่งพาตนเองเพื่อใช้สอยภายในครอบครัวหรือเพื่อการเป็นผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชนและประธานของกลุ่มทอผ้าจึงเสนอแนวคิดในการสนับสนุนให้มีการสอนความรู้การทอผ้าจากแม่แก่แม่จริงจัง โดยจัดให้มีการเรียนการสอนหลักการทอผ้าในโรงเรียนบ้านทัพ และสอนวิชา “ห้องเรียนทอผ้า” สอนโดยคุณวลัย จักรทิพย์และอาจารย์บุษบา อินตะพันธ์ ในโรงเรียนบ้านป่าแดง

4.4.2 ด้านกระบวนการ (การจัดการการผลิต)

เนื่องจากการทอผ้าเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นการผลิตสินค้าที่จับต้องได้ ดังนั้นปัจจัยด้านการจัดการของการศึกษานี้จึงเน้นไปที่การจัดการด้านการผลิตเป็นหลัก หลังจากขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ พร้อมแล้ว กระบวนการการทอผ้าของกลุ่มชาวบ้านจะเริ่มโดยแบ่งแยกแรงงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน ดังที่ช่างทอ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1) เล่าให้ฟังว่า

“ช่างทอแต่ละคนจะรับผิดชอบการทอเฉพาะส่วนที่ตนถนัด โดยกระจายการผลิตในแต่ละส่วนตามบ้านเรือนของแต่ละคนหรือตามพื้นที่ว่างที่พอจะหาได้”

ผ้าทอที่ผลิตจากกลุ่มชาวบ้านสามารถแบ่งแยกตามความซับซ้อนของกระบวนการถักทอ กระบวนการถักทอนี้มีตั้งแต่ ผ้าผืน ที่ใช้เทคนิคการทอขั้นพื้นฐาน ผ้าหลบ ผ้าเช็ดหรือผ้าพาด ที่ใช้เทคนิคการจกให้มีลวดลายแต่เป็นลายไม่ซับซ้อน ไปจนถึง ผ้าชิ้นดินจก ที่ใช้เทคนิคการทอขั้นสูง โดยใช้ขนเม่นหรือเหล็กเจียปลายแบบพิเศษถักทอเส้นใยให้เป็นลวดลายตามต้องการ อย่างไรก็ตาม วัสดุจากธรรมชาติ เช่น ขนเม่นนั้นใช้จกได้ดีและราคาถูกกว่าเหล็กเจียปลายมาก นอกจากนี้ ผ้าจกยังมีความพิเศษคือการบวนการถักทอแตกต่างจากผ้าทอชนิดอื่น ๆ ดังที่ช่างทอ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2) ผู้มีอาชีพช่างทอมายาวนานจนได้รับรางวัลบุคคลดีเด่นวัฒนธรรมเชียงใหม่สาขาทัศนศิลป์การทอผ้า ได้กล่าวไว้ว่า

“ลักษณะพิเศษของผ้าทอชิ้นจกของบ้านท้องผายที่แตกต่างจากผ้าจกทั่วไปคือ เป็นการจกจากด้านหลังของลาย โดยคว่ำลายด้านหลังลงกับที่ทอผ้า ซึ่งจะทำให้สามารถผูกเงื่อนผ้ายได้สะดวก แน่นหนาและมีความละเอียดปราณีตกว่าเนื่องจากผ้าชิ้นดินจกเป็นงานทอที่มีความยากและซับซ้อนที่สุด”

ด้วยเหตุนี้การผลิตผ้าชิ้นจกจึงใช้เวลานานและทำให้มีราคาสูง โดยช่างทอ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2) ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านในอำเภอแม่แจ่มยังกล่าวต่ออีกด้วยว่า

“ผ้าดีจกมีราคาสูงกว่าแต่เดิมมาก จากเมื่อก่อนราคาเพียง 2-3 พันบาท ปัจจุบันราคาเพิ่มขึ้นไปถึง 8-9 พันบาทแล้ว”

ทุกวันนี้ชาวบ้านในชุมชนจึงนิยมใส่ผ้าชิ้นดินจกเฉพาะในโอกาสพิเศษ เช่น เทศกาลงานบุญสำคัญ งานปอยหลวง และใช้นุ่งให้กับผู้ที่เสียชีวิตแล้วในการประกอบพิธีศพเท่านั้น นอกจากนี้ เทคนิคการจกแล้วเทคนิคอื่น ๆ ที่ชาวบ้านใช้ในงานทอผ้าคือ การมัดย้อมหรือการคาดฝ้าย ที่นิยมใช้

กับผ้าซิ่น ได้แก่ ซิ่นลัวะ ซิ่นยาง (ปกากะญอ) และเทคนิคการย้อมสีธรรมชาติ ที่นิยมใช้กับผ้าตีนจก ผ้าซิ่นตีนดำหรือผ้าซิ่นตีนแดง เป็นต้น ในการย้อมผ้าชาวบ้านจะมีวิธีการทำให้สีติดแน่นกับเนื้อผ้า ด้วยเทคนิคต่าง ๆ เช่น การนำไปหมักโคลนหรือการใช้น้ำค้าง (น้ำขี้เถ้าจากไม้บางชนิด)

4.4.3 ด้านผลผลิต

ผ้าตีนจกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของอำเภอแม่แจ่ม เป็นผ้าทอที่มีความประณีตละเอียดอ่อน สินค้าที่ทางกลุ่มชาวบ้านผลิตออกมาจึงเน้นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง เนื้อผ้าหนานุ่ม งดงามทั้งลวดลายดั้งเดิมและลวดลายประยุกต์ เนื่องจากตำแหน่งสินค้าจัดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง กลยุทธ์การกำหนดราคาผ้าทอจึงได้มีการกำหนดราคาสูงกว่าผ้าทอโดยทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถกำหนดกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่ชัดเจนคือ กลุ่มลูกค้าที่มีฐานะระดับปานกลางถึงสูง ด้านการส่งเสริมการขายกลุ่มชาวบ้านมีการนำข้อมูลขึ้น เว็บไซต์ภายใต้โครงการ OTOP เพื่อเป็นช่องทางในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้บริโภคที่กว้างขึ้น และกลุ่มชาวบ้านยังเน้นการขาย ช่องทางการจัดจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าต่าง ๆ ที่ทางภาครัฐและเอกชนจัดขึ้นเป็นประจำ อย่างต่อเนื่องด้วย

จากการวิเคราะห์การดำเนินงานภายในดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อน ของการดำเนินงานของกลุ่มชุมชนทอผ้าบ้านท้องฝาย สรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

จุดแข็ง

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มชาวบ้านมีลวดลายที่สวยงาม เนื้อผ้าฝ้ายหนาแน่นซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ ที่โดดเด่น การผลิต ชาวบ้านมีการพัฒนาการออกแบบและปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานอย่าง ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ วัตถุดิบหลัก ๆ ได้มาจากธรรมชาติและกระบวนการผลิตส่วนใหญ่ไม่ กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพผู้สวมใส่ นอกจากนี้ ชาวบ้านในชุมชนยัง มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยมีการเพิ่มจำนวนสมาชิกอย่างต่อเนื่อง และมีการติดต่อ สร้างเครือข่ายกับกลุ่มชาวบ้านทั้งภายในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ จุดแข็งอีกประการหนึ่ง ของผ้าทอแม่แจ่มคือ การใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่ที่มาจากธรรมชาติทั้งเส้นใยฝ้าย สีย้อมธรรมชาติและ ใช้พื้นในการย้อมสีเพื่อย้อมสี ซึ่งสอดคล้องกับกระแสธรรมชาตินิยมที่ผู้คนให้ความสนใจสินค้าที่ไม่ ใช้สารเคมีมากขึ้นในยุคปัจจุบัน ด้วยความโดดเด่นของตัวผลิตภัณฑ์ผสมผสานกับการส่งเสริมจาก ภาครัฐในการสร้างผ้าทอฝ้ายเป็นสินค้าและสัญลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ จึงทำให้กลุ่มทอผ้า บ้านท้องฝายเป็นผู้ผลิตที่มีบทบาทมากแห่งหนึ่งในอำเภอแม่แจ่ม ความสำเร็จของกลุ่มทอผ้าบ้าน ท้องฝายส่วนหนึ่งมาจากการที่หัวหน้าชุมชนได้แสดงควมมีภาวะผู้นำในการริเริ่มการสอนวิชาการ ทำผ้าทอในโรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชนและสนับสนุนให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการเป็น ผู้ประกอบการ

จุดอ่อน

ถึงแม้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของชาวบ้านในชุมชนบ้านท้อฝายจะเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูงและได้รับความนิยมในท้องตลาด แต่สิ่งที่ยังถือเป็นจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุงคือ ควรมีการเพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากที่มายังอำเภอแม่แจ่มเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังศึกษาในโรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวที่เริ่มทำงานได้ไม่นาน กลุ่มคนเหล่านี้อาจไม่สนใจสินค้าที่วางขายอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน เช่น เสื้อพื้นเมืองหรือผ้าชิ้นดินจกซึ่งมีราคาสูงและเหมาะกับผู้สูงวัยมากกว่า สินค้าของชุมชนจึงอาจเพิ่มความหลากหลายโดยผลิตเป็นเครื่องนุ่งห่มรูปแบบอื่นที่แตกต่างจากเดิมแต่ยังคงเอกลักษณ์ของความดั้งเดิมอยู่ หรืออาจนำลายจกที่ได้จดทรัพย์สินทางปัญญาแล้วมาประยุกต์ทำเป็นของใช้หรือของที่ระลึกต่าง ๆ เช่น กระเป๋าถือลายจก พวงกุญแจดินจกหรือกล่องใส่กระดาษทิชชูดินจก เป็นต้น ซึ่งสินค้าดังที่กล่าวมานี้จะสามารถขายได้ในราคาที่ไม่แพงและตรงตามความต้องการของกลุ่มลูกค้าใหม่ ๆ มากขึ้น

นอกจากนี้ ปัญหาที่ถือเป็นจุดอ่อนอีกประการหนึ่งคือ การปรับปรุงส่วนผสมทางการตลาดบางตัวให้มีความทันสมัยมากขึ้น เช่น การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายที่ปัจจุบันจำกัดอยู่เฉพาะที่หน้าร้าน ศูนย์แสดงสินค้า OTOP และงานแสดงสินค้าประจำปีเท่านั้น นอกจากนี้การพัฒนาด้านบรรจุหีบห่อและการสร้างตราสินค้าก็เป็นอีกจุดหนึ่งที่กลุ่มชาวบ้านยังไม่ได้ให้ความสำคัญมากเท่าที่ควรในปัจจุบัน ประเด็นสุดท้ายที่ควรให้ความสำคัญคือ การนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ ทุกวันนี้สิ่งทอดีแล้วถ้าไปไกลเกินกว่าวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการนุ่งห่มหรือเพื่อความสวยงามเท่านั้น ดังนั้น นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมสิ่งทอ อาทิเช่น เทคโนโลยีผ้าที่มีผิวหยาบในระดับนาโน ผ้าฟอกอากาศ ผ้าช้อนโลหะหรือผ้าทอสามมิติ จึงอาจนำมาประยุกต์ใช้กับผ้าทอพื้นเมืองได้ ถึงแม้จะที่ต้นทุนที่เพิ่มมากขึ้นในการดำเนินงาน แต่ปัจจุบันทางภาครัฐได้มีงบประมาณช่วยเหลือและการสนับสนุนด้านต่าง ๆ สำหรับสินค้าที่ใช้นวัตกรรมเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาสุดท้ายคือ การเพิ่มประสิทธิภาพในด้านกระบวนการผลิต เนื่องจากลักษณะงานในส่วนต่าง ๆ จะกระจายตัวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ตามความสะดวกของชาวบ้าน ในกรณีทำงานส่วนใดส่วนหนึ่งเกิดขัดข้องจะทำให้กระทบต่อกระบวนการผลิตทั้งระบบได้ ผู้เขียนพบว่าแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้คือ การนำแนวคิดด้านการวางแผนการผลิตมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการผลิตผ้าทอดินจก อย่างไรก็ตาม การผลิตผ้าดินจกแบบดั้งเดิมจะเป็นการทอด้วยมือซึ่งผืนหนึ่งจะใช้เวลาประมาณ 1-2 เดือน หรือหากเป็นผ้าดินจกแบบประยุกต์ก็จะใช้เวลาประมาณ 1-2 อาทิตย์ งานที่มีลักษณะงานละเอียดและมีลักษณะเฉพาะตัวเช่นนี้ควรอนุรักษ์กระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ อย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ดินจกที่เริ่มได้รับความนิยมในระยะหลังโดยเฉพาะกลุ่มลูกค้าที่มีอายุน้อยคือ การนำลายดินจกมาประยุกต์ทำเป็นของใช้หรือของที่

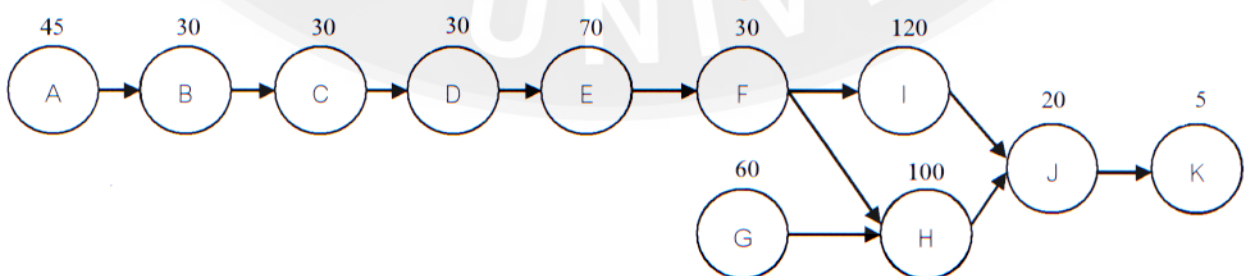
ระลึกต่าง ๆ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมและมีกำไรค่อนข้างมากคือ กระเป๋าลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งผลิตภัณฑ์นี้มีกระบวนการผลิตที่ไม่ซับซ้อนมากและยังสามารถผลิตได้ทีละมาก ๆ จึงเหมาะสมที่จะนำมาปรับปรุงกระบวนการผลิต โดยนำหลักการวางแผนการผลิตมาช่วยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในสายการผลิต

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มชาวบ้านพบว่า การผลิตกระเป๋าลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติประกอบด้วยงานย่อยที่ต้องทำทั้งหมด 9 งาน และผลการบันทึกข้อมูลจากการผลิตกระเป๋าลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติของชาวบ้านพบว่า เวลาที่ใช้ในงานย่อยแต่ละส่วนมีเวลาที่แตกต่างกัน ดังรายละเอียดที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 งานย่อยที่ใช้ในการผลิตกระเป๋าลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ

งานย่อย	คำบรรยายลักษณะงาน	เวลา (นาที)
A	นำปุ๋ยฝ้ายมาอัดเพื่อแยกเมล็ดออก	45
B	นำปุ๋ยฝ้ายมาตีให้ฟูด้วยการยัดขี้ผึ้ง	30
C	นำปุ๋ยฝ้ายมาปั่นเป็นแท่งกลมด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “เตียน”	30
D	นำฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นใยฝ้าย	30
E	นำเส้นใยฝ้ายที่ได้มาย้อมสีธรรมชาติตามที่ต้องการ	70
F	นำเส้นใยฝ้ายมากรอ	30
G	นำเส้นด้ายย้อม (เส้นใยสังเคราะห์) มาเรียงเส้น แล้วขึ้นหูกต่อจากเส้นย้อมในตะกอ	60
H	ทำการทอเนื้อผ้า	100
I	ทอลายจกตามแบบที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชน	120
J	นำเนื้อผ้าและผ้าลายจกมาเย็บรวมเป็นผลิตภัณฑ์	20
K	เย็บหูหิ้วเข้ากับชิ้นงาน	5

จากตารางที่ 1 สามารถนำข้อมูลที่ได้มาสร้างความสัมพันธ์ก่อนหลังของแต่ละงานย่อยตามลักษณะของงานได้เป็นแผนภาพลำดับการผลิต (Precedence Diagram) ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แผนภาพลำดับการผลิตกระเป๋าลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ

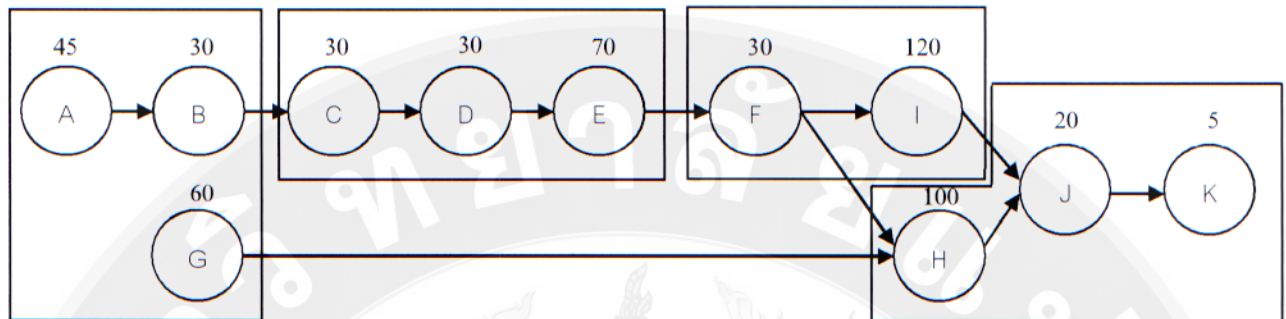
ข้อมูลจากการลงพื้นที่พบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ผลิตกระเป๋ากีฬาจากส่วนใหญ่นั้นเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้านท้องฝายหรือพื้นที่ใกล้เคียง โดยชาวบ้านจะเริ่มทำงานตั้งแต่ 7.00 น. ถึง 18.00 น. โดยพักทานข้าวกลางวันช่วงเที่ยงถึงบ่ายโมง ดังนั้น จึงใช้เวลาทำงาน 10 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนยอดขายสินค้าที่วางจำหน่ายหน้าร้าน รวมถึงขายส่งให้กับร้านค้าบริเวณใกล้เคียงและในตัวเมืองเชียงใหม่ในแต่ละเดือนมีประมาณ 120 ชิ้นต่อเดือน (4 ชิ้นต่อวัน) ดังนั้น จากข้อมูลดังกล่าวจึงสามารถทำการคำนวณหาเวลาการผลิตและจำนวนสถานีทำงานได้ ดังนี้

$$\begin{aligned}
 1. \text{ รอบเวลาการผลิต} &= \frac{\text{เวลาที่ใช้ในการผลิตต่อวัน}}{\text{ปริมาณชิ้นงานที่ต้องการต่อวัน}} \\
 &= \frac{10 (\text{ชั่วโมง/วัน}) \times 60 (\text{นาที/วัน})}{4 (\text{ชิ้น/วัน})} \\
 &= 150 (\text{นาที/ชิ้น})
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 2. \text{ จำนวนสถานีทำงาน} &= \frac{\text{เวลารวมที่ใช้ในการผลิต}}{\text{รอบเวลาการผลิต}} \\
 &= \frac{540 (\text{นาที})}{150 (\text{นาที/ชิ้น})} \\
 &= 3.60 \text{ หรือ } 4 \text{ สถานี}
 \end{aligned}$$

เมื่อได้รอบเวลาการผลิตและจำนวนสถานีแล้ว จึงสามารถจัดให้เกิดความสมดุลในสายการผลิตใหม่ได้ โดยต้องทำการทดสอบหลาย ๆ รูปแบบและพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด (เกียรติศักดิ์ จันทร์แดง, 2549) ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้มากที่สุด 2 แบบ คือ จัดกลุ่มงานที่ใช้เวลามากที่สุดก่อน และจัดกลุ่มงานที่มีงานตามมามากที่สุดก่อน การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุลโดยใช้หลักจัดเวลามากที่สุดก่อนและจัดงานตามมามากที่สุดก่อน แสดงได้ดังภาพที่ 8 และภาพที่ 9 ตามลำดับ

วิธีที่ 1 การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดเวลามากที่สุดก่อน)

	สถานีที่ 1	สถานีที่ 2	สถานีที่ 3	สถานีที่ 4
เวลาที่ใช้	135	130	150	125
เวลาสูญเปล่า	5	10	0	15

ภาพที่ 8 การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดเวลามากที่สุดก่อน)

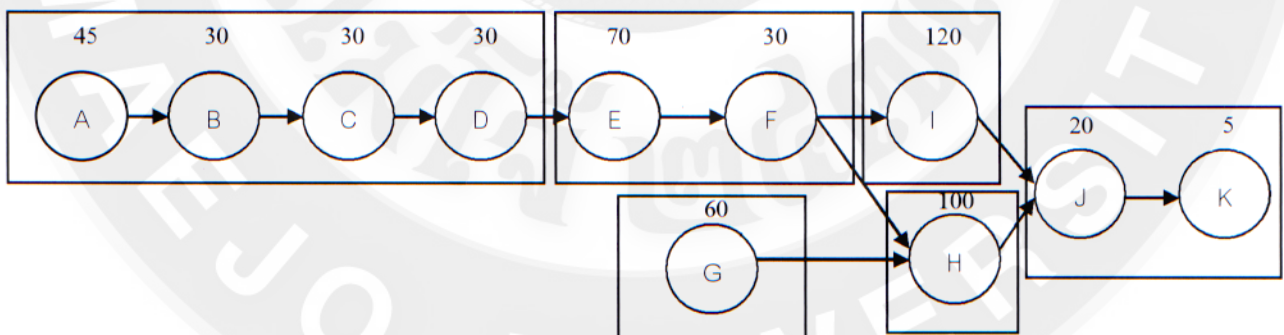
หลังจากปรับการผลิตให้เกิดความสมดุลตามภาพที่ 8 แล้ว จึงสามารถคำนวณหาประสิทธิภาพการผลิตได้ ดังนี้

$$\begin{aligned}
 3. \text{ ประสิทธิภาพการผลิต} &= \frac{\text{ผลรวมของเวลาที่ใช้ไปในแต่ละสถานี}}{\text{จำนวนสถานีทำงาน} \times \text{รอบเวลาการผลิต}} \\
 &= \frac{540 \text{ (นาที)}}{4 \text{ (สถานี)} \times 150 \text{ (นาที/ชิ้น)}} \\
 &= 0.90 \text{ หรือ } 90\%
 \end{aligned}$$

วิธีที่ 2 การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดงานตามมามากที่สุดก่อน)

ตารางที่ 2 การจัดเรียงจำนวนงานที่ตามมาตามลำดับจากมากไปน้อย

งานย่อย	จำนวนงานที่ตามมา
A	9
B	8
C	7
D	6
E	5
F	4
G	3
H	2
I	2
J	1
K	0

	สถานีที่ 1	สถานีที่ 2	สถานีที่ 3	สถานีที่ 4	สถานีที่ 5	สถานีที่ 6
เวลาที่ใช้	135	100	60	120	100	25
เวลาสูญเปล่า	5	50	90	30	50	125

ภาพที่ 9 การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุล (จัดงานตามมามากที่สุดก่อน)

หลังจากปรับการผลิตให้เกิดความสมดุลตามรูปที่ 7 แล้ว จึงสามารถคำนวณหาประสิทธิภาพการผลิตได้ ดังนี้

$$\begin{aligned}
 1. \text{ ประสิทธิภาพการผลิต} &= \frac{\text{ผลรวมของเวลาที่ใช้ไปในแต่ละสถานี}}{\text{จำนวนสถานีทำงาน} \times \text{รอบเวลาการผลิต}} \\
 &= \frac{540 \text{ (นาทิจน)}}{6 \text{ (สถานี)} \times 150 \text{ (นาทิจน)}} \\
 &= 0.60 \text{ หรือ } 60\%
 \end{aligned}$$

โดยสรุปจะเห็นได้ชัดเจนว่า จากการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการผลิตหลังจากปรับการผลิตให้เกิดความสมดุลด้วยหลักการทั้ง 2 แบบ พบว่า การจัดด้วยวิธีแรกสามารถจัดสถานีการทำงานได้ 4 สถานีพอดีตามที่ได้อำนาจไว้ และเกิดเวลาสูญเปล่าในแต่ละสถานีค่อนข้างน้อย ส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต 90% ส่วนการจัดด้วยวิธีที่ 2 นั้นเกิดจำนวนสถานีเกินไปจากที่ได้กำหนดไว้ 2 สถานี และเกิดเวลาสูญเปล่าในแต่ละสถานีค่อนข้างสูง ดังนั้น การจัดรูปแบบการวางแผนการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุลโดยใช้หลักจัดเวลามากที่สุดก่อนจึงส่งผลให้การผลิตกระเป๋ากีฬาจากท่อมือย้อมสีธรรมชาติมีประสิทธิภาพโดยรวมมากกว่าการจัดงานตามมามากที่สุดก่อนถึง 40%

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 และจากการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.2 การอภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มีคุณค่าสืบต่อกันมายาวนานแต่บรรพบุรุษ ผ้าทอแม่แจ่มสะท้อนให้เห็นชีวิตที่พึ่งพาตนเองไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่มีรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ความผูกพันกับธรรมชาติที่สะท้อนมาจากลวดลายบาผืนผ้า รวมทั้งภูมิปัญญาในการย้อมสีธรรมชาติจากพรรณไม้นานาชนิด และอุดมการณ์ทางศาสนาที่สะท้อนออกมาในลวดลายผ้าชิ้นดินจก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นจะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง สืบสาน หรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญานั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือประยุกต์ให้ทันสมัย มิฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุด

การศึกษานี้เน้นไปที่การจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าทอของชาวบ้านในชุมชนบ้านท้องฝาย โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกจากปัจจัย 5 ประการคือ สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมด้านวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางการเมือง/กฎหมาย และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ผลการศึกษพบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ยังคงมีวิถีชีวิตชนบทแบบดั้งเดิม โดยส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือ การทำการเกษตรและหารายได้เสริมจากการทอผ้า ธุรกิจผ้าทอของบ้านท้องฝายเริ่มมีชื่อเสียงเมื่อมีการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งโครงการ OTOP แต่ในระยะหลังรายได้จากการขายผ้าทอลดน้อยลงเนื่องจากภาวะการณ์ชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกที่ส่งผลกระทบถึงกำลังซื้อจากนักท่องเที่ยวต่างชาติและชาวไทยบ้าง ตลอดจนรายได้หลักที่มาจากนักท่องเที่ยวนั้นมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ลูกค้าจากต่างประเทศยังจำกัดอยู่เฉพาะลูกค้าชาวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลูกค้าภายในประเทศมักเป็นนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นหรือคนหนุ่มสาวมีสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก ซึ่งพฤติกรรมการซื้อของคนกลุ่มนี้

ส่วนใหญ่นิยมสินค้าที่มีการออกแบบที่ทันสมัยหรือร่วมสมัย ร้านค้าบางรายจึงนำเทคโนโลยีการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์มาช่วยปรับปรุงธุรกิจของตน

การวิเคราะห์การดำเนินการภายในเน้นไปที่การจัดการผลิตภัณฑ์ โดยใช้ทฤษฎีระบบเป็นตัวหลักในการพิจารณา ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ผลิตได้จากกลุ่มชาวบ้านเน้นปัจจัยป้อนเข้าด้านวัตถุดิบ คน แรงงานและผู้ประกอบการเป็นหลัก กระบวนการผลิตเน้นไปที่เทคนิคการทอผ้าที่ปราณีตและมีความโดดเด่นเฉพาะตัว เช่น การจกผ้าจากด้านหลัง ส่วนผลผลิตที่ได้เน้นที่ตัวผลิตภัณฑ์มากกว่าการบริการ และยังไม่มีระบบควบคุมคุณภาพหรือการจดทะเบียนรับรองคุณภาพอย่างเป็นทางการ ปัจจุบันมีเฉพาะการจดทะเบียนให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้น ส่วนการวิเคราะห์การวางแผนการผลิตพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการประยุกต์ลายดั้งเดิมเป็นของใช้หรือของที่ระลึกกำลังเป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่มีอายุน้อยและกำลังซื้อไม่มาก สินค้าที่มีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนและมีกำไรต่อหน่วยสูงคือ กระเป๋าลายจกทอมีชื่อสิริธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่หากนำมาปรับปรุงด้านการผลิตให้เกิดความสมดุลจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีโอกาสเติบโตสูง

โครงการ OTOP โดยรวมถือเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง ในมิติของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน รวมถึงยังเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สำคัญด้วย การสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลไทยรวมถึงสถาบันการเงินจากต่างประเทศในการสร้างศูนย์กระจายสินค้าและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นการสนับสนุนให้ชุมชนในท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเอง สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาที่ตกทอดมาแต่อดีตได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ผสมกับการศึกษากระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการประกอบธุรกิจของโครงการ OTOP ในอนาคต

5.2 การอภิปรายผล

การศึกษานี้เน้นไปที่การจัดการการผลิตผ้าทอของชาวบ้านในชุมชนบ้านท้องผาย โดยใช้ทฤษฎีระบบเป็นตัวหลักในการพิจารณา ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ผลิตได้จากกลุ่มชาวบ้านเน้นปัจจัยป้อนเข้า ได้แก่ วัตถุดิบ แรงงานและผู้ประกอบการเป็นหลัก โดยที่กลุ่มชาวบ้านยังมิได้ให้ความสำคัญกับการนำเทคนิคการจัดการการผลิตสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมมากนัก ส่วนกระบวนการผลิต กลุ่มชาวบ้านอาศัยเทคนิคการทอที่ปราณีตและมีความโดดเด่นเฉพาะตัวเป็นประเด็นหลักในขั้นตอนกระบวนการผลิต ซึ่งความพิเศษของกระบวนการทอ

ลายดินจกด้วยการใช้เทคนิคการจกผ้าจากด้านหลัง เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ได้รับการสืบสานมาช้านานจากรุ่นสู่รุ่นนับแต่บรรพบุรุษ กระบวนการทอผ้าของชาวบ้านจึงไม่ต้องการเครื่องจักรที่ทันสมัยมาทดแทนภูมิปัญญาที่มีคุณค่าเช่นนี้ ซึ่งขัดแย้งกับ งานวิจัยของ สลักฤทัย สมฤทธิ์ และ ไพฑูรย์ อินตะขัน (2555) ที่เสนอว่า กลุ่มผู้ผลิตผ้าทอควรสนับสนุนให้มีการจัดหาเครื่องจักรที่ทันสมัยเพื่อลดต้นทุนในการผลิตผ้าทอ ข้อสรุปที่แตกต่างกันนี้เกิดจากตำแหน่งทางการตลาดของสินค้าที่ต่างกัน กล่าวคือ ผ้าทอดินจกของบ้านท้องผายเป็นสินค้าที่ปราณีต เจาะกลุ่มลูกค้าระดับปานกลางถึงสูง ปัจจัยการลงทุนเรื่องเครื่องจักร เพื่อลดต้นทุนการผลิตจากการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) จึงไม่ใช่ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการผลิตผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติ สุดท้ายในส่วนของการผลิต ผลการสำรวจพบว่า จุดเด่นของผลผลิตที่ได้เน้นไปตัวผลิตภัณฑ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวบ้านสามารถเพิ่มคุณค่าของผลผลิตที่ได้ ด้วยการให้ความสำคัญให้กับส่วนของบริการ ซึ่งจะทำให้ผลผลิตโดยรวมมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น

จากการวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคพบว่า การสนับสนุนจากรัฐบาลถือเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้โครงการ OTOP ประสบความสำเร็จต่อเนื่องไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของสนธิ์ จินดาวงศ์ (2558) ที่พบว่า ความสำเร็จของโครงการ OTOP ที่สำคัญส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนทางการเงินและการจัดอบรมให้ความรู้ต่อผู้ประกอบการ OTOP อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภาครัฐควรมีการสนับสนุนภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การสนับสนุนเทคนิคการย้อมและการทอผ้าสมัยใหม่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเชียงใหม่ หรือกรมส่งเสริมสหกรณ์อาจเข้ามาให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการให้ความรู้ด้านวิชาการ และการแนะนำวิธีย้อมสีธรรมชาติที่ได้คุณภาพมากขึ้น หรือเกษตรอำเภออาจเพิ่มการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและส่งเสริมให้มีการส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกฝ้ายไว้ใช้ในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น เพราะหากมีการเพิ่มการทอผ้าด้วยเส้นใยที่ผลิตในท้องถิ่นก็จะเป็นการพัฒนาทั้งคุณภาพของผ้าและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งพบว่า ปัญหาหลักที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ประกอบการทอผ้าบ้านท้องผาคือ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้นั้นไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชสมัย เจริญกุล (2557) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางการปรับตัวของผู้ประกอบการ OTOP และพบว่าสินค้า OTOP ของไทยต้องศึกษาความต้องการของลูกค้าที่เปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมกับความต้องการของลูกค้าในแต่ละยุคสมัย ปัจจุบันผ้าทอดินจกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาค่อนข้างสูง และกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนวัยทำงานที่อยู่ในช่วงวัยกลางคน ซึ่งเป็นกลุ่มลูกค้าที่มีอำนาจซื้อสูง แต่ลูกค้าหลักในปัจจุบันเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่กำลังศึกษาหรือเริ่มต้นทำงาน ซึ่งคนกลุ่มนี้เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยและมีกำลังซื้อไม่มาก

ดังนั้น จึงควรประยุกต์ความโดดเด่นของลายตีนจกให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการประยุกต์ลายตีนจกให้เป็นของใช้หรือของที่ระลึกกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดในปัจจุบัน คือ กระเป๋าลือลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติ

การวิเคราะห์การวางแผนการผลิตของกระเป๋าลือลายจกทอมือย้อมสีธรรมชาติพบว่า ปัจจุบันระบบการผลิตของกลุ่มผู้ประกอบการทอผ้าในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการกระจายตัวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ตามความสะดวกของชาวบ้านแต่ละคน การกระจายงานที่ไม่เป็นระบบนี้อาจส่งผลกระทบต่อผลผลิตเนื่องจากการไหลของงานที่เป็นไปไม่ได้ไม่เต็มที่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้โดยการจัดวางแผนการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุลในสายการผลิตมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ในการวางแผนการผลิตสามารถทำได้หลายวิธี จึงต้องทำการทดสอบหลาย ๆ รูปแบบ แล้วพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด จากการการเปรียบเทียบหลักการวางแผนการผลิตพบว่า การปรับการผลิตใหม่ให้เกิดความสมดุลโดยจัดงานที่ใช้เวลามากที่สุดก่อนมีผลทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตสูงกว่าการจัดโดยใช้งานตามมามากที่สุดก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและผลงานวิจัยของ อติชา วัชรานุรักษ์ (2552) ที่พบว่า การประยุกต์ผังการผลิตที่เหมาะสมจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้อย่างมีนัยสำคัญ

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาชิ้นนี้เป็นงานวิจัยนำร่อง โดยเน้นการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เพียงชนิดเดียวที่ได้รับ ความนิยมสูง การศึกษากระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์อื่นเพิ่มเติมจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการพัฒนากระบวนการผลิตเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับเวลาและลักษณะการไหลของงานอย่างละเอียด ด้วยหลักการออกแบบผังการผลิตอย่างมีระบบ (Systematic Layout Planning) จะช่วยให้ผลิต ผ้าทออย่างต่อเนื่องด้วยต้นทุนที่ต่ำ ควบคุมการผลิตได้ง่ายและได้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

- เกียรติศักดิ์ จันทร์แดง. (2549). การบริหารการผลิตและการปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิไลดีกรู๊ป.
- จาริตา หินเภาว และกันยารัตน์ สุขะวัชรกุล. (2553). การจัดการผลิตภัณฑ์ OTOP กรณีศึกษา: กลุ่มแม่บ้านสามัคคีพัฒนา บ้านถ้ำเต่า หมู่ 1 ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 48: สาขาเศรษฐศาสตร์และการบริหารธุรกิจ จัดโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน, 3 - 6 กุมภาพันธ์.
- จินตนา บุญบงการ. (2557). สภาพแวดล้อมทางธุรกิจ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ช่อม พลอยมีค่า. (2523). การจัดการฝ่ายผลิต. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชุมพล ศฤงคารศิริ. (2545). การวางแผนและควบคุมการผลิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น.
- ณัฐวิวัฒน์ อังคศิริบุญ. (2556). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้า เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการหัตถกรรมผ้า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นภวรรณ คณานุรักษ์. (2555). การจัดการผลิตภัณฑ์และราคา. กรุงเทพฯ: ซีวีแอลการพิมพ์.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2545). การจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนวรรณ ศรีสุวรรณ. (2539). การจัดการยุคศตวรรษ 21. กรุงเทพฯ: เมิน แมนเนจ.
- ธัญมัย เจียรกุล. (2557). ปัญหาและแนวทางการปรับตัวของ OTOP เพื่อพร้อมรับการเปิด AEC. *วารสารนักบริหาร*, 34, 177-191.
- นุสรา เคียงเกตุ, วลัย จักรทิพย์ และบุษบา อินตะพันธ์. (2550). ห้องเรียนทอผ้า การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าพื้นเมืองแม่แจ่ม. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์โค-ชยัน.
- ปิยะรัตน์ จงปิยะเลิศ. (2547). การประเมินผลโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษาดำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพิมล กาบบัว. (2558). หลักการตลาด. เชียงใหม่: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

พินุก ทีปะปาล. (2543). การบริหารการตลาดยุคใหม่ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

ยุพินศรี สายทอง. (2528). งานทอ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

รุ่งรัศมี บุญดาว. (2559). ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการธุรกิจในยุคดิจิทัล. นนทบุรี: ถักก๊อู้ดส์.

วาทินี กาวสุทธิกุล. (2549). การประเมินผลโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์: กรณีศึกษา กลุ่มหัตถกรรมตีแผ่นแร่ตกแต่งไม้ ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิมลน เหล่าศิริถาวร. (2552). การจัดการการดำเนินงาน. เชียงใหม่: ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วลีรักษ์ ลิทธิสม. (2553). การศึกษาสภาพการบริหารจัดการสินค้า OTOP ในจังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

วัฒน์ จูฑะวิภาค. (2555). ผ้าทอกับชีวิตคนไทย. เข้าถึงได้จาก:

<http://libdoc.dpu.ac.th/research/149797.pdf> (สืบค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2559).

ศจี ศิริไกร. (2559). Operations Management ในโลกธุรกิจ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2541). กลยุทธ์การตลาด การบริหารการตลาด และกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ: ไคมอน อิน บิสซิเนส เวิร์ด.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2545). องค์การและการจัดการ. กรุงเทพฯ: ไคมอน อิน บิสซิเนส เวิร์ด.

สวนีย์ จินดาวงศ์. (2558). แนวทางการพัฒนาส่วนผสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ OTOP เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สลักฤทัย สมฤทธิ์ และไพฑูรย์ อินตะขัน (2555). การบริหารต้นทุนและผลตอบแทนผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมลือ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่, 1, 116-125.

สุทธิ ขวัญเงิน. (2549). การจัดการการผลิตและการปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ศุมน มาลาสิทธิ์. (2548). การจัดการผลิตและการดำเนินงาน. กรุงเทพฯ: สามลดา.

สุโขทัยธรรมาราช. (2554). ลักษณะทางจิตวิทยา (Psychological Characteristics). เข้าถึงได้จาก:

<http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sms/market/Unit3/Subm2/U324-1.htm>

(สืบค้นเมื่อ 27 มิถุนายน 2559).

- อดิชา วัชรานุรักษ์. (2552). การประยุกต์ใช้ระบบลิ้นในกระบวนการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป กรณีศึกษา การผลิตเสื้อโปโลเชิ้ต. วิทยานิพนธ์วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ สาขาวิชาวิศวกรรมสิ่งทอ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง, นิธิ เอียวศรีวงศ์, วิจารย์ พานิช, รสนา โตสิตระกูล, และนงคราญ ชมพูนุท. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- Bertalanffy, L. V. (1950). An outline of general system theory. *British Journal for the Philosophy of Science*, 1, 134-165.
- Cresswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Drucker, P. (1993). *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. New York: Harper & Row.
- Kotler, P. (2000). *Marketing Management: Analyzing Consumer Marketing and Buyer Behavior* (The Millennium). New Jersey: Prentice Hall.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., and Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64, 12-40.
- Porter, M. E. (1983). *Cases in Competitive Strategy*. New York: Free Press.

